

OHARTZEN AL GARA IRAKURTZEN DUGUNAZ?

**Euskal Literatura generoaren
trataeratik hezkuntzan lantzen**

Amaiur Aramaio Elgoro

Master Amaierako Lana

Bigarren Hezkuntzako Irakasleen Prestakuntzarako Masterra

Giza eta Gizarte Zientzien Fakultatea

Nafarroako Unibertsitate Publikoa (NUP)

2012-2013 ikasturtea

AURKIBIDEA

1. SARRERA.....	2
2. MARKO TEORIKOA.....	3
2.1. Sarrera.....	3
2.2. Literatura gizartearen isla?.....	3
2.3. Zergatik dira idazle gehienak gizonezko?.....	5
2.4. Zer diote idazle emakumeek literatura eta generoari buruz?.....	5
2.5. Literaturan emakumezko pertsonaien azterketak 70-80ko hamarkadetatik hona.....	8
2.6. Literatura eta hezkuntza. Hezkuntza oinarritzko bidea eta baliabidea.....	9
3. LIBURUEN AZTERKETA EGITEAREN ARRAZOIA.....	10
4. CORPUSA.....	11
5. LIBURUEN AZTERKETA	
5.1. Liburuen muina: testuingurua eta generoaren ikuspegia.....	11
5.2. Zer diote kritikariek? Kritikari maskulino eta femeninoek esandakoak	17
6. GENEROAREN LANKETA HEZKUNTZAN.....	26
7. HEZKUNTZARA BIDERATUTAKO PROPOSAMENA	27
7.1. Testuingurua	27
7.2. Nola landu generoaren trataera irakurgaiari: irakurri aurretik.....	27
7.3. Nola landu generoaren trataera irakurgaiari: irakurri ondoren.....	29
7.4. Ebaluaketa.....	32
8. ONDORIOAK.....	32
9. ABSTRACT.....	33
10. BIBLIOGRAFIA.....	35
11. ERANSKINAK.....	36

1. SARRERA

Lan honetan literaturaren esparruari dagokion azterketa eta hezkuntzari dagokion proposamen bat aurkeztuko ditut generoak duen eragina literaturan kontuan hartuta. Hezkuntzara begira proposamen berritzaileak aurkeztu nahi ditut literatura gozagarri eta erakargarri egiteko asmoz. Hortaz, Euskal Literatura oinarri hartuta, liburu batzuk aztertuko ditut eta ondoren horiei dagozkien iruzkinak eginda, nire ikuspuntutik egin daitekeen proposamen posible bat aurkeztuko dut. Honetarako, hainbat pausotan aurkeztuko ditut eskoletan aurrera eraman daitezkeen ideiak gai honi dagokionez.

Hasteko, gaiari buruzko marko teorikoa egitea komenigarri dela uste izan dut. Gaian bertan murgiltzeko jakin beharreko azalpen batzuk bilduko ditut, informazio gehigarria edo zehaztasunak izateko. Hemen, hainbat idazlek emandako iritziak ere jasoko ditut beraien ikuspuntua ere aintzat hartzeko. Baita, idazle maskulino edo femeninoen arteko ezberdintasunak ere, beraien idazkeran eta baita beraiek liburuak osatzeko erabiltzen dituzten pertsonaietan ere.

Esan bezala, liburu batzuk aztertu ditut hau aurrera eraman ahal izateko, hain zuzen ere bost. Erabili dudan corpusa idazle maskulino eta femeninoz osatuta dago, ez litzateke bestela Euskal Literaturako errealitate osoa irudikatuko soilik femeninoak hartuko banitu. Beraz, nire lanean erabili dudan corpusa aurkeztuko dut honek behar dituen azterketa eta guzti. Azterketa honetan, liburuen muina eta liburuei buruzko kritikak hartu ditut kontuan eta horiei buruzko iritzi eta azalpenak emango ditut.

Hau ikusi ostean, literaturan generoak daukan garrantzia hezkuntzara bideratuko dut. Nire bizipenetatik abiatuta, konturatu naiz hezkuntzan ez dela inolako lanketarik egiten generoaren inguruan eta gutxiago hau literaturarekin lotuta. Normalean, irakurketa hezkuntzan irakasgaia aurrera eramateko tresna izaten da, azterketa bidez ebaluatzen dena. Hori aldatzeko asmoz, beste proposamen berri bat ekarriko dut lanean zehar. Azterketatik haratago eramateko asmoz, gustagarri eta irakurleei kritikarako bidea irekitzeko helburuarekin aurkeztuko ditut proposamenak.

2. MARKO TEORIKOA

Euskal literaturan emakumeen presentzia zenbatekoa eta nolakoa izan den ikusteko historiara jo behar dugu, honek aztertu izan baititu orain arteko literaturako istorioetan emakumearen rola eta baita emakume idazleek baliatutako gaiak ere. Orain arte honi buruz artikulua eta liburuetan esandakoa jasotzea garrantzitsua dela uste dut neure lana egiterakoan ere kontuan izan beharko baititut. Egia da, orain arteko historia idazteko ere kanon maskulinoa izan dela ardatz eta beraz, historian ere hutsune galantak egongo dira emakumearen irudia agertzerakoan. Aurrerago ikusiko dugu pausuz pausu nolako garapena izan duen.

2.1. Sarrera

Euskal literatura garaikideko pertsonaien azterketak egin izan direnean ondorio nagusi bat atera izan da sarritan: “emakume idazleen liburuetan pertsonaiak emakumeak izaten dira.” 80. hamarkada hasieratik hona euskal literatura bai estilo eta baita kontakizunetan ere asko aldatu da. Gizartea aldatzen doan heinean, idazleek duten gizartearekiko ikuspuntua ere aldatuz joan da, beraz, ikuspuntu edo errealitateak ere aldatuz joan dira literaturan urteetan aurrera. Honen erakusgarri izan dira azken 20-30 urteetan argitaratu diren hainbat liburu.

2.2. Literatura gizartearen isla?

Nahiz eta liburuetan agertzen diren istorio edo kontakizunak ez duten zertan geure gizartea islatu nahita edo nahi gabe beti agertzen dira idazteko molde ezberdinak gizarte batetik bestera. Adibidez, Israelgo idazle emakumeek eta Euskal Herriko idazle emakumeek ez dute gizarte bera islatuko beraien liburuetan. Adibidez, Éliette Abécassis idazleak *La Novia Sefardi* liburuan eta Karmele Jaiok *Ez Naiz Ni* liburuan ez dute islatuko gizarte, ohitura edo istorio berak.

Beraz, intentzio zehatzik gabe ere askotan gizarte baten berri emango digu liburu eta idazle bakoitzak.

Euskal literaturan oinarriturik eta batez ere istorioan emakumearen paperari erreparatuz argi dago liburu bakoitzak bere garaiko gizarteko errealitatea erakusten duela, edo behintzat idazle horri gizarteak eman dion ideia azaltzen dela. Agian ez du nahita gizartearen egoera erakutsi, baina modu batean edo bestean pertsona bakoitzak gizarte berean oso ikuspegi ezberdina izaten duenez, bakoitzak berea islatuko du bere liburuan.

Argi esaten du Kattalin Minerrek bere liburuan (*Desira desordenatuak: queer irakurketak (euskal) literaturaz* (2010)) "Genero eta sexualitateen dantza: literaturatik kalera eta kaletik literaturara" kapituluaren hauxe dio: "Azken batean, literaturak gizartean nabari den ezinegona eta bertan ageri diren kezka eta mugimenduak islatzeko balio izan du eta balio du." (359.or.)

Hau gertatzea gertaera normalena da, horregatik hainbat ikerketetan esan den bezala idazle emakumeek beraiei protagonistatzat emakumea hautatu dute, izan daiteke beraiei burua islatzeko asmoz edo ez. Berdina gertatuko da gizonezkoetan ere, protagonistatzat edo narratzailetzat idazlea bera izango balitz bezala jokutzen da maiz. Hortaz, esan daiteke, idazlearen beraren iritzi, jokaera, ekintza, pasarte, istorio, kontu esanguratsu edo barne pentsamenduak ager daitezkeela liburuan.

Azken finean, literatura gizarteko isla izanik norbanakoari ardura zaizkion gauzetan arituko dira idazleak. Beraz, gizarteko arazoek kezkatzen bagaituzte eta adostasun eta desadostasunak baditugu geure buruan gai ezberdinei buruz, literaturan ere horiexek azalduko zaizkigu. Generoaren trataera liburuetan islatzerakoan badirudi emakumeei zuzentzen zaiela iritzia emateko orduan, baina ez da horrela. Hain zuzen ere, gizonezkoak kontziente izan behar dira idazten den horretan nola jokutzen den. Beraiei ere zer pentsatua eman beharko lieke gizartean gertatzen dena liburuetan islatzerakoan. Agian, emakumeak errazago konturatzen dira gai honetaz zerbait diotenean liburuek hurbilago sentitzen dutelako. Beraz, lanketa zailagoa, baina egin beharrekoa dela uste dut gizonezkoekin.

Garrantzitsua da beraz, literaturan idazleek hartzen duten jarreraz pentsatzea. Idatzitako istorioez hausnartzea eta horren inguruko iritziak norbere buruari ematea. Askotan lagunduko digu honek iritziak garatzen eta eztabaidetan norbere iritzi propioa izaten.

Honek ez du esan nahi liburu bat irakurtzerakoan gizartearen isla diren gai guztiak goitik behera aztertu behar direnik eta lanketa berezi bat eskaini behar zaienik, baizik eta bakoitzari zer pentsatua eman behar diotela gai ezberdinek. Liburu bat ez da inoiz izango gizartetik bakartuta geratuko den zerbait, nahi eta nahi ez gizarte baten isla izango da eta irakurle guztiek horrela jasoko dute.

Irakurleak badaki zein den idazlea eta nongo gizartean kokatuko den liburua, beraz, irakurtzen hasi aurretik irakurlea egoera eta testuinguru batera mugatzen da konturatu gabe.

2.3. Zergatik dira idazle gehienak gizonezko?

Orokorrean, historian zehar bai mundu mailan eta baita Euskal Herrian ere idazle gehienak gizonezkoak izan dira. Gizonak gehiengo izateagatik dira hain zuzen ere istorioetako protagonista gutxi emakumeak.

Gure gizarteari begiratuta eta historikoki emakumearen rola lan mundura begira zein izan den ikusita, beti izan da emakumea etxeaz eta umeez arduratu dena. Beraz, idazle izateko askotan ez zen denborarik egoten. Gizonezkoak izaten ziren idazle lanetan aurrera jarraitzen zutenak eta emakumeak errazago uzten zutenak idazle izaten jarraitzeko bidea.

Gaur egun ordea, gizartea aldatu da, emakumeak ez du etxearen inguruan lan egiten lehen bezala, orain etxetik kanpoko ardurez ere jarduten du. Ez dira umeak bere ardura bakarrik, modu bat baino gehiago dago honetaz arduratzeko. Baina, hala eta guztiz ere, oraindik, emakumezkoek ama izan aurretik idazten dute gehiago eta ez horrenbeste umeak izan ondoren. Nahi gabe ere, jarraitzen du etxeko langile, umeen zaintzaile eta etxetik kanpoko langile. Hau horrela izanda, askok uzten diote idazle izateari ama izaten direnean, ama izateko.

Guzti hau ikusita, ondorio gisa esan genezake emakumea literaturaren periferian egon dela beti, historikoki 'besteak' izan delako edo. Emakumeen presentzia urria izan da literaturan, hain zuzen ere idazle lanetan, gizartean emakumeak beste rol batzuk izan dituelako.

2.4. Zer diote idazle emakumeek literatura eta generoari buruz?

Literaturan generoak izan duen trataera dela eta idazleek eurek edo zenbait adituk esandakoak entzutea komeni dela uste dut. Azken finean, beraiek baitira azal-azaltetik bizi izan dutenak eta gizartean ematen den errealitatea islatu dutenak.

Ana Urkiza idazleak 2006an argitaratu zuen zortzi idazle emakumeri egindako elkarrizketa bilduma. Liburu hau, *Zortzi unibertso zortzi idazle*, emakumeen lanak eta usteak argitara ateratzeko asmoz egin zen eta bertan hainbat gai interesgarri azalduko zaizkigun arren lan honetarako beraien iritzia jakin batzuk hartuko ditut soilik. Niretzat interesgarri ziren puntuak aukeratu ditut nire gaian lan egiteko. Idazleen iritzia jakiteko oinarri gisa hartu dut liburu hau, nahiz eta badiren gehiago.

Hasteko, literatura eta generoaren ikuspegia bat hartu dituen Arantxa Urretabizkaia idazlea izango dugu aurrekari nagusia bere lehen lanarekin (*Zergatik Panpox*, 1979) hasita. Urretabizkaia egindako elkarrizketetan esanguratsuak izan diren aipamen

ugari hartu ditut kontuan, izan ere, norberak dituen iritziei beste bira bat ematen dieten ideiak azaltzen dira. Garrantzia handia ematen dio emakume eta amaren irudiari bere kontakizunetan, baina bere kezka nagusia bi izate horiek bereiztea izango da, bai gizartean eta baita literaturan ere.

Arantxa, sasoi hartan, Frantziatik etorritako emakumeen idazkerak hausnarketara eramane zuen. Momentu hartan ohartu zen ea emakumeek modu bereziren baten idazten ote zuten. Ideia hau ez zuen ordura arte izan, korronte berrien eraginez planteatu zuen lehen aldiz eta hortik aurrera hasi zen pentsatzen ea moduren baten idatzi behar ote zuen edo idazten zuen emakume izate hutsagatik. Hausnartze puntu horretan lagun batek gomendatu zion egiteko nahi zuena, emakume izanik, emakume literatura aterako zitzaiola. Hori oinarri izanda, idatzi zuen *Zergatik Panpox*.

Ordutik aurrera kontzienteki idatzi du emakume izanik. Ez da jarrera hau bakarrik literaturara mugatzen, baizik eta eguneroko bizitzara ere bai. Honek ez du esan nahi jarrera feminista hartzen duenik egunero horretan pentsatuz. Bere ustez, tasun hori berez ateratzen da literaturan, ez da zerbait nahita plasmitzen dena. Berezkotzat ikusten du emakume irudia liburuetan agertzea.

Liburu honetan, Laura Mintegiren ustez, idazteko bi modu ezberdin dira gizonezkoarena eta emakumezkoarena. Bere ustetan bi pentsatzeko modu baitaude, modu maskulinoa eta modu femeninoa. Modu maskulinoa etereoagoa da, urrunagoa; pentsamendu maskulinoak kontzeptuen gainean hotzean pentsa dezake eta, aldiz, pentsamendu femeninoak pentsatzeko hurbiltasuna behar du, objektuak behar ditu, afektua, ukimena, usaimena, ikusmena...

Hau horrela ikusirik, Mintegik salatzen du “gai serioak” gizonei uzteko esan diotela, bera emakumea dela eta horixe dela bere gaia. Gizonezkoei ekarpen intelektuala eskatzen zaiela ematen du eta emakumezkoei, ordea, alderdi emozionala.

Beste alde batetik, Itxaro Borda puntu interesgarri bat aipatzen du literaturaren irakurketari dagokionez. Argi uzten du emakumezkoen irakurketa ere maskulinoa dela askotan. Emakume irakurleak ere literatura maskulinizante edo maskulinizatua eskatzen diola emakume idazleari.

Gaur egun oraindik, gizarteak berak eraginda, egia da, irakurleok ere aurreiritzi edo aurrez espero duguna literatura maskulinizatua dela. Horretara “ohitu” gaituzte txikitatik eta bakoitzaren barruan nahi gabe ere hauxe da eskatzen dioguna emakume idazleari.

Gauza bera gertatzen da bertsolaritzan ere gaur egun. Uxue Alberdi eta Ainhoa Agirreazaldegik gaur egungo emakume bertsolariak izanda, beraien esperientziatik ikusten dutena da bertsozaleak entzule direnean belarri maskulinoak dituztela, bai emakume eta baita gizonek ere. Hau da, entzuleek ez dute espero emakumeek beraien

gorputzaz edo sexuaz txisteak egitea esaterako, ezta entzuleak emakumeak izanda ere. Ez da egoera eroso gertatzen, oster, gizonezkoen gorputz edo sexuaz bertsotan aritzea oso normala gertatzen zaio publikoari, onargarria da.

Horrelako kasuak bai literaturan eta baita bertsolaritzan ere ikusiko ditugu, nahiz eta ohartu ez edo kontziente ez izan errealitatean jarrera aldaketak ematen dira generoak baldintzatuta.

Argi dago, beti sortu izan duela gai honek literaturan eta beste hainbat arlotan zer esana eta zer pentsatua. Kontuan izan behar da, gizartean generoen arteko parekidetasunik izan ezean, bertan dauden arlo guztietan izango duela eragina. Maiz, arazo bihurtuko da eta beste askotan lan bikoitza eskatuko du proiektu edo asmoak aurrera ateratzeko. Kontuan izan behar da, beraz, oztopo izaten dela zerbait naturaltasunez egiterako orduan.

Literaturan beste arlo garrantzitsu bat izango litzateke pertsonaien genero trataera. Hau da, idazleek sortutako pertsonaiak beraien lanak aurrera eramateko orduan nola erabiltzen diren kontakizunean. Pertsonaiak, jakina da, aldatu egiten direla idazle bakoitzaren eskuetan, izaera eta genero ezberdinak hartzen dituztelarik. Gai honetan, emakume idazleen aukera askotan pertsonaia femeninoa sortzea izaten da eta gizonezkoetan pertsonaia maskulinoa eratzea. Ez da beti horrela, baina portzentaje handi batean honela aurki genezake.

Urkizaren liburu honetan Mariasun Landak bere iritzia emango dio pertsonaien trataerari. Bere ustez, ez du horrenbesteko garrantzia generoaren aukeraketa horrek, kontua da protagonistari nolako tratamendua ematen zaion. Batzuetan pertsonaia hori lela izan daiteke edo besteetan indartsua. Bere kasuan, pertsonaiak oso indartsuak izango dira, mutilak edo neskak izan. Hori da azken finean garrantzitsuena.

Hau horrela izanik, edozein liburu hartu, irakurri eta idazlea nor den jakin gabe ez genuke asmatu beharko idazle hori emakume edo gizona denik. Baina, pertsonaien trataera gehienetan oso begi bistakoa izaten da idazlea emakume edo gizona den. Orokorrean nahiko bereizita baitaude pertsonaiekiko jarrera eta gertaerak.

Liburuak idazten dituztenak albo batera utzita, liburuak kritikatzeko dituztenei egingo diet erreferentzia. Askotan, kritikariak ere idazlea nor den jakinda eta kritikaria bera gizon edo emakume den ikusita, oso ezberdin planteatzen dira esan beharrekoak.

Adibidez, Laura Freixasek *La Novela Femenil y sus Lectrices. La desvalorización de las mujeres y lo femenino en la crítica literaria española actual* liburuan kontuan hartzen du idazle eta pertsonaiaren arteko lotura kritikarien hitzetan nolakoa den. Honen inguruko azterketatxoa aurkeztzen da liburuan bertan.

Bere hitzetan, gizonezkoak direnean idazle, pertsonaia eta irakurleen testuinguruan ez da izendatzen “literatura maskulinoa”, “gizonena, gizoni buruz eta gizonentzat”, baizik eta literatura besterik gabe. Bestalde, emakumeek idatzitako literatura zerbait bakartua eta marjinala bezala tratatzen da eta idazleak azpitalde bat bezala, beraien artean soilik izango dena konparagarri (39.or).

Honen ostean, hain zuzen ere, pertsonaien generoari egiten dio erreferentzia. Kritikariei dagokienez nolako jokaera ematen zaion azaltzen du. Honela, lau egoeratan banatzen du bere ikuspuntua (40-45.or):

- Idazlea emakumea bada eta liburuko pertsonaiak femeninoak badira, kritikoek femeninoegitza jotzen dute liburua.
- Idazlea emakumea bada eta pertsonaiak maskulinoak, kritikariek errazago onartzen dute egindako lana.
- Idazlea gizonezkoa bada eta pertsonaiak femeninoak, kritikariek susmagarritzat hartzen dute liburua, elkarrekin joan ezin diren kategoria izango balitz bezala.
- Idazlea gizonezkoa izanda eta pertsonaiak maskulinoak, kritikoek ez dute komentariorik egiten, hau da, egoera normala da, ukiezina bilakatzen da lan hori.

2.5. Literaturan emakumezko pertsonaien azterketak 70-80ko hamarkadetatik hona

Lan hau aurrera eramateko Gema Lasarteren Doktorego Tesia (2011) ere izan dut kontuan. Bertan 1979tik 2009ra bitarteko 27 liburu aztertzen dira, guztiak emakumeek idatziak. Liburu bakoitzeko pertsonaien azterketa egiten du eta ondorio nagusi batzuk ateratzen ditu: “Euskal emakume idazleek, eleberrigintza garaikidean, pertsonaia protagonista femeninoak erabiltzen dituztela egitura narratiboetan”. (*Uztaro* 82:101)

Doktorego Tesi honetan proposamen zehatz bat egiten du Lasartek. Literatur pertsonaien zerrenda egiten denean mugarri gisa hiru aipatzen dira nagusiki euskal bibliografia kritikoan: Txomin Agirreren *Garoa* nobelako Joanes artzaina, 1912ko pertsonaia laua; Txillardegiren *Leturiaren egunkari ezkutua* nobelako Leturia, 1957ko euskal literaturako lehen pertsonaia modernoa; eta Saizarbitoriaren *Egunero hasten delako* nobelako berrietsua, 1979ko lehen pertsonaia posmoderno.

Hau ikusita, Gema Lasartek ikerketa laugarren pertsonaia bat proposatuz hasten du: historiografiari begiratuta Arantxa Urretabizkaiaren (1979) *Zergatik Panpox*-eko ama.

Berak dioenez eta dagoeneko hainbatetan aipatu den bezala “Nobela horretan dugu lehendabiziko aldiz Euskal Literaturan protagonista femenino subjektu bat” “Aitzindaria izan zen, Jon Kortazarrek bere garaian aipatu zuen bezala, modernoa bere

ezaugarri guztietan. Eta ez hori bakarrik. Kritika marxistak dio literatur pertsonaiak gizartearekin dialektikan eraikitzen direla, eta *Zergatik Panpox*-ekoa 70eko hamarkadako emakumeen askapen mugimenduak berekin zituen gai, esperientzia eta kezka guztiekin dialektikan eraikita dago: amatasuna, emakumetasuna, ahotsak, gorputza, antisorgailuak, bikote harremanak... Aurrenekoz hitz egiten zen gauza horietaz emakume baten ahotsetik eta gorputzetik". (*Berria*. Juan Luis Zabala. Eta literaturari emakumeak esan zion. 2011-04-21).

Euskal Literaturaren historia ikusita, esan beharra dago ez dela oraindik historia bakar eta oso bat egin. Orain arte egin direnak kanon maskulinoa dute ardatz eta beraz, hori da sendotu izan dena historian zehar. Honetaz gain, emakumeen literaturaren historia eraiki gabe dago oraindik, idazle eta liburu asko geratu dira aipatu gabe, periferian. Egia da literaturaren hasieratik daudela emakumeak idazle, baina ez dira izan aipatuak, historia liburuetan idatziak edo nahiko garrantzitsu historialarientzat. Amaia Alvarez Uriak bere "Euskal emakume idazleen lekua literaturaren historian" lanean dioen bezala "Historialari eta kritikariek baztertu izan dute andreen lana urteetan zehar eta, aipatzekotan, haien generoarekin lotutako ezaugarriak erreparatuz eta hori gutxietsiz egin izan dute". (*Jakin* 148.zenbakia: 70)

Azken urteetan emakumeen literatura publikoago egin dela dio Amaia Alvarezek parekidetasun eta aukera berdintasunerako politikaren ondorioz egin den diskriminazio positiboa gogoan hartuta kuota edo kupoa betetzeko beharra ikusi dutelako leku desberdinetan.

2.6. Literatura eta hezkuntza. Hezkuntza oinarritzko bidea eta baliabidea.

Ilido honetan, emakumeen literatura kulturaren eta gizartearen isla izango dela eta hezkuntzan ere horrela azalduko dela dio Carmen Servén "Educación para la igualdad y enseñanza de la literatura" artikuluan. Azken finean, gizarteko errealitateak erakusten duena hezkuntzan ere berdin ikusiko da. Carmen Servének dioenez, hezkuntzan eman behar da honi buruzko ezagutza eta baita lanketa jarraitu bat ere. Eskoletan eman behar da jarrera ez sexista kulturari dagokionez. Hau egiteko arrazoia ez da politikoki zuzena izatea, baizik eta honi esker kultura eta literaturari buruzko ideia global edo orokor bat izatea hezkuntzan. Normalean ardatz maskulinoa izaten duen historia, kultura edo literatura lantzen da eta horrela ideia global horren alderdi bat bakarrik erakusten da bestea eklipsatuz.

Servének dio, irakasleak postura aktiboa hartu behar duela eta irakaskuntzarako testu eta metodologiak birplanteatu behar dituela bere eskolak ematerakoan eta ez aurretik eman zaion material eta idealekin aurrera egin besterik gabe. Beraz, irakaslea sortzaile eta batez ere autokritika egingo duena izan behar dela. Honetan, emakumearen irudia eta honek behar duen ikuspuntua eman behar du kulturen edo literaturan txertatuta.

Artikulu honetan ikus ditzakegu berdintasunera bideratuta dauden hainbat proposamen ikasgeletara eramateko. Batez ere, irakasleak izan behar duen gaitasuna testuak aukeratzeko edo ikuspuntu kritikoa sortzeko hainbat konturen aurrean.

Hain zuzen ere, azken honetan esaten denaren inguruko lana burutuko da aurrerago. Hezkuntzan oso gutxi lantzen da emakumeen literatura eta gutxiago literatura horren azpian zer dagoen. Hezkuntzan bere horretan uzten den gai honi hauts pixka bat kentzea izango da helburu.

3. LIBURUEN AZTERKETA EGITEAREN ARRAZOIA

Aurretik aipatu bezala, Carmen Servének dio irakasleak postura aktiboa izan behar duela momentu oro irakaskuntzan. Beti berrikuntzak eta proposamenak beretzat hartzen joan behar dela. Birplanteatu edo autokritika egin beharko du bere irakasteko metodologia edo materialei buruz.

Hortaz, nire esperientzia oinarri hartuta, ez dut sekula literatura lantzeko proposamen ezberdinik topatu. Ikastetxe bat baino gehiago pasa ostean, irakurgaiak lantzeko forma eta aukera bakarra izan dut. Esan behar da, modu hau ez zela oso erakargarria literaturazaletzeko behintzat, baizik eta guztiz kontrakoa, aukera guztiak probatzen ziren liburuak irakurri gabe kurtsoan aurrera egiteko.

Honekin esan nahi dut, irakasleen artean ez zegoela postura aktiborik irakurzaletasuna beste ikuspuntu batetik lantzeko. Normalean, betiko ereduera jotzen zuten denek, hau da, azterketara bideratzen zuten literatura.

Honen aurrean beste ikuspegi bat emateko asmoz, liburu batzuk aztertzea komenigarri dela uste dut. Ondoren, hezkuntzara bideratzeko aukerak anitzagoak izango direla uste dut eta literatura eta generoa gaia zerbait ezberdina eta iritzien ateak irekiko dituen.

Literaturan, beste hainbat arlotan bezala, egileak bere eskuz egindako eta sortutako guztiak izango du pentsaera, bizimolde edo ohituren islaren bat. Konturatu gabe ere, konnotazioak izango dira nagusi literaturan ere. Istorioak kontatzeko moduak, ekintzak eta estiloak izango dituzte egilearen ukitu batzuk.

Hortaz, hau begi bistakoa izan dadin lanketa bat egin behar da aurrez. Eskoletan erabiltzen diren irakurgaiak zeren arabera aukeratzen diren ere ez dakigu gehienetan, irakaslea bera ez da kontziente ematen dituen aukerez. Normalean, aukeran ematen diren irakurgaiak ez dira hautatzen liburuaren edukiaz aparteko elementuren bat dela eta. Beti sailkatzen dira ulergarritasunaren izenean, adin zehatz batzuetarako ulergarri den ala ez. Ez zaio begiratzen ea bertan esaten dena zein ikuspuntutatik esaten den.

Ikuspuntua aldatzeko, literaturan generoaren trataera nola azaltzen zaigun aztertuko dut, honetarako bost liburu aztertzea izango da onena. Azterketan neure aurreiritzi eta iritzi guztiak kolokan jarriko ditut eta benetan kontziente ote garen ikusiko dut irakurtzen dugunaz.

4. CORPUSA

Barandiaran, Gotzon _____ *Errotik*, 2011, Susa

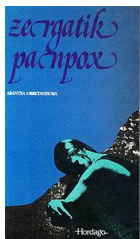
Garro, Lander _____ *Kontrarioa*, 2010, Susa

Jaio, Karmele _____ *Amaren eskuak*, 2007, Elkar

Jimenez, Irati _____ *Nora ez dakizun hori*, 2009, Elkar

Urretabizkaia, Arantxa _____ *Zergatik panpox*, 1979, Hordago

Oharra: lan hau egiteko ez dira bakarrik emakumezko idazleak hartu, bietatik hartu eta ondoren ezberdintasunak ikusteko asmoz nahasian landuko dira.

5. LIBURUEN AZTERKETA

5.1. Liburuaren muina: testuingurua eta generoaren ikuspegia

Puntu honetan, bost liburuak banan-banan aztertuko ditut “idazlea eta nobelaren testuingurua” eta “generoaren trataera” landuz. Honela, idazletik idazlerra dauden aldaketak eta testuinguruak duen garrantzia ikusiko dugu generoaren lanketan.

▲ Hasteko, Arantxa Urretabizkaia eta *Zergatik Panpox* liburua izango dira aztergai. Esan bezala, bi puntu horiek izango dira liburuaren inguruan aztertzeakoak.

- Idazlea eta nobelaren testuingurua

Arantxa Urretabizkaia Donostian jaio zen 1947an. Nobela honen egilea bere sasoirako oso aurrerakoia izan zen. Lehen urratsak eman zituen euskal literaturan emakumeen barne sentimenduak adieraziz.

Gaur egun ere emakumea idazle izanda emakumeen sentimenduak azaltzen dira, baina bestela (gizonezkoa izanda ere) emakumeak paper bat betetzen du eta soilik.

Liburua 1979an argitaratua da, beraz gizarteko errealitatea ere ezberdina izango da gaur egungo nobela batekin alderatuta. XX. mendeko azken hamarkadetako gizartetik gaur egungora jauzi itzela dago eta liburuan bertan ere nabariko da.

Literaturan berrikuntzak ekarri zituen idazkerari erreparatuz ere.

- Generoaren trataera

Liburua idatzi zeneko garaia kontuan izanda esan behar da emakumearen sentimenduak agertzera eramaten aitzindaria izan dela nobela hau euskal literaturan. Beraz, jakina den moduan, zerbaitetan aitzindari izatea ez da erraza izaten aurretik eredu edo emandako iritzirik izan ezik.

Idazlearen helburu zen emakumearen ahotsetik kontatzea istorioa eta emakumearen barne sentimendu eta momentu orotako pentsamenduak azaleraztea nobela honetan. Honetarako, kontzientziaren isuria edo bakarrizketa antzeko batean arituko da izenik hartzen ez duen ama.

Esan bezala, liburuan ez da aipatzen narratzailearen izenik, hau da, amaren izenik, hala eta guztiz ere bera da ahots bakarra eta bera da protagonista nagusia. Pentsa daiteke, ama izaten dela inoiz izenik hartzen ez duen pertsona hori, baina aldi berean ezinbestekoa izango dena.

Lehen pertsonan kontatzen ari dena emakume bat izango dugu, bere semea eskolara eramane, etxeko lanak egin eta lanetik presaka irten eta semea jasotzera joaten den ama papera izango duena. Hala eta guztiz ere, amak bere bizipen guztiak adierazten ditu.

Sentimenduen agertzea ez da inolaz ere ezeren atzean ezkutatzen, pentsatu ahala idatziko balu bezala erakusten zaizkigu liburuko gertaerak.

Sentimenduen edo kontzientziaren isuriak ordura arteko perspektiba hautsiko du idazteko moduan ere. Pertsonaiari plano gehigarri bat emango dio, horrela osatuago geratuko baita emakume honen izaera.

Modu honetan, pertsonaiak lantzeko beste berrikuntza bat izango dugu, liburua ez da oinarrituko soilik ekintza eta gertaeretan, baizik eta sentimendu eta emozioetan.

▲ Bigarren, Gotzon Barandiaran eta *Errotik* liburua aztertuko dira.

- Idazlea eta nobelaren testuingurua

Gotzon Barandiaran Larrabetzuko da, 1974an sortua. Nobela hau 2010ean argitaratu zen, beraz kontuan izan behar XXI. mendeko idazle baten aurrean gaudela liburua irakurtzerakoan.

Nobela argitaratu aurretik poesian ibili da lanean, *Katamalo* edo *Arrakalak* bezalako liburuetan adibidez.

- Generoaren trataera

Ikusiko dugun bezala, Luis izan arren Euskaldunan langile eta borrokalari ibili zena, bere emaztea Mari ere borroka horretan ezinbesteko erdigunea bilakatzen da bere alaba Lorerekin. Emakumeak borrokara batzen dira hainbat manifestazio eta ekintza burutuz. Alabak ikasleen mugimenduan parte hartzen du ideologia eta pentsaera kritikoa hartuz bizitzari begira.

Idazleak, Gotzon Barandiaranek pertsonaia nagusi edo garrantzitsutzat jotzen ditu bai Luis eta baita Mari ere. Baina, liburuaren atal batean alaba izango da lehen pertsonaia kontatuko duena istorioa, Lore. Honek hausnarketara eramaten gaitu. Ez da sarri gertatzen gizonezko idazle batek emakume baten hitzetan jartzea bere istorioaren erdigunea.

Egia da, XXI. mendean aurrerakuntza dezente egin direla ereduak eta generoak lantze asmotan, baina oraindik ere larregi falta da naturaltasun edo berdintasun batera iristeko. Gaur egungo liburu gehienetan, emakumea idazle ez bada, protagonista eta paper garrantzitsuak dituzten pertsonaiak gizonezkoak dira eta hemen ez da horrela gertatzen.

Gutiz naturala da liburuan gertatzen dena, naturala edo erreala. Istorio bat asmatzerakoan errealitatera begiratuta idatzi du idazleak nobela. 80. hamarkadan gizonak izango ziren lantegian lanean zeudenak eta emakumearen iritzia eta eguneroko lana nolabait atzean ezkutatzen zen, garrantzirik edo protagonismorik ez balu bezala.

Agerira ekartzeko modu bat ere izan dela uste dut liburu hau. Benetan emakumeen adorea eta indarra erakusten du, gainera askotan azpimarratzen da ama-alabak egindako lan guztia eta borroka horretan aritu zireneko kontakizunak eta batez ere emakumeen erabakitze eta iritzia emateko independentzia bazegoela. Azken finean, borroka eta iraultza emakumerik gabe ezinezko izango zela argi esaten da.

Bestalde, idazleak berak emakumeen elkarriketa, gizon emakume artekoak zein emakumeen hausnarketa eta pentsamendua azaltzeko gai izan da. Ez da bakarrik gizonen pentsamenduetan sartu ideiak azaltzeko orduan.

Askotan ikus zitekeen iritzi edo komentario desatseginei aurre egiten ziotela emakumeek. Horien aurrean kikildu beharrean beraiek uste zuten guztia esaten zutela.

▲ Hirugarrenik, Lander Garroren *Kontrarioa* liburua aztertuko dut.

- Idazlea eta nobelaren testuingurua

Lander Garro Oreretan jaio zen 1975ean. Euskal idazle eta argazkilaria dugu gaur egun eta *Kontrarioa* liburuaren idazle izango dugu. Narrazioan eta saiakeran ere lanak egin izan ditu.

XXI. mende honetan idatzitako liburua dela kontuan izan beharko dugu hau irakurtzen dugularik.

- Generoaren trataera

Raul Oliveira dugu liburuko protagonista nagusia kasu honetan. Bere bizitzan dena ikusten du aurka duela, bere lagun Oskar izan ezik. Bere amaren amorantea ere gorroto du, baina lana lortu nahi badu burua jaitsi eta onartu egin beharko du.

Orokorrean, gizarte osoa ikusten du bere kontra protagonistak. Emakumeenganako jarrera ere oso azalekoa dela erakusten du nobelak. Sexu-objektu besterik ez dira protagonista eta bere lagunentzat, gorputz desiratuak edozeren gainetik.

Gainera, argi adierazten du ez dela trebea maitasun kontuetan, emakumeengan titiak eta ipurmasailak ikusten dituen protagonista honek ez du izango bikote-harreman luzerik.

Liburua ikuspuntu honetatik hartuz gero, eta idazlea eta liburuko protagonista herri berekoak direla ikusita, ez dakigu ziurtasunez, baina bere pertsonalitatea ere nolabait islatuta agertuko da liburuan. Agian, erakusten duen errealitate hau ez da hain urrunekoa izan beretzat.

Kasu honetan, idazlea gizonezkoa izanda bere protagonista ere hala izatea erabaki du. Protagonistaren izaera nahiko baztertzaila izango da emakumeekiko. Alde batetik bere amak maitalea izatea ez du onartzen, etxean beste gizonezko bat izango baitzuen bere gainetik eta beste aldetik, bere bikote-harremanetarako ere emakumeak oso azaleko irudia dutela erakusten du.

▲ Laugarrenik, Karmele Jaioren *Amaren eskuak* izango dut aipagai.

- Idazlea eta nobelaren testuingurua

Karmele Jaio 1970ean sortu zen Gasteizen. Euskal idazle eta kazetaria da gaur egun. *Amaren eskuak* nobela idatzi zuen 2006an, baina aurretik eta ondoren ere argitaratu izan ditu lan gehiago: *Hamabost zauri*, *Zu bezain ahul*, *Musika airean* edo *Ez naiz ni azken narrazio liburua*.

Hainbat sari ere izan ditu bere ibilbidean, esaterako, Igartza Saria *Amaren Eskuak* eleberriaren proiektuarekin.

XXI. mende hasieran argitaratutako lana izango dugu beraz, *Amaren eskuak*.

- Generoaren trataera

Liburu honetan Nerea dugu protagonista nagusia, nahiz eta gero bere ama ere askotan aipatzen den eta baita bere alabarekiko duen harremana ere.

Egia esan, Euskal Literaturan ez da asko jorratu alabatasun ikuspuntua istorioetan. Alde horretatik berritzaile izango dugu Karmele Jaioen liburu hau. Baina, lantzen duen gaia ez da molde berriekin landu, baizik eta ikuspegi tradizionaletik bideratu da. Agertzen diren emakumeak mindutako emakume bezala irudikatzen dira, gizon batek eragindako hutsunearen ondorioz zama gainean eramango dutenak. Iratxe Retolazak liburu honi buruz egindako kritikan bertan honela esaten du: "...ama babesle leial eta zintzo bezala irudikatzen zaigu."

Bestalde, esan behar da gizartearen beraren errealitatea erakusten digula maiz liburuko istorioak. Nahiz eta idazlea istorioko gertaerekin ados egon ala ez, irudikatzen duen bizimodu nahiko tradizional hori gaur egun gizartean ematen den errealitateko parte da. Beraz, uste dut agertu beharrekoa zela, berak horrela irudikatu nahi izan badu behintzat, eta gainera hau izan daiteke modu bat egoera hori bera argitara ateratzeko ere.

▲ Azkenik, Irati Jimenezen *Nora ez dakizun hori* liburua hartuko dugu.

- Idazlea eta nobelaren testuingurua

Irati Jimenez 1977an jaioetako mundakarra da. Euskal idazle eta kazetaria dugu hau ere. Bere ibilbidean *Nora ez dakizun hori* eleberria argitaratu zuen 2009an Igartza Saria eskuratu ostean. Eleberri honen aurretik eta ondoren ere narrazio eta nobela gehiago argitaratu ditu: *Laranja azalaren negarra*, *Atsekabe zaitut*, *Zatitu arte / Waterloo* edo *Bat, bi, Manchester*.

- Generoaren trataera

Liburu honetan bi istorio aurkituko ditugu aurrera joan ahala batuko direnak. Bi istorioetako pertsonaia nagusiak ditugu Martin eta Nora. Bi istorioak txandaka joango dira liburuan zehar garatzen, baina istorio bakoitzean ezinbesteko izango dira bi pertsonaia hauek.

Liburua irakurtzen goazen heinean konturatuko gara generoei dagokien trataera oso naturala dela, hau da, bai istorio batean eta bestean ere Norak eta Martinek oso jarrera naturalak erakusten dituztela nabari da. Ez dago arreta deitzen duen ekintza edo gertakari berezirik.

Irati Jimenezek oso pertsonaia naturalak irudikatu ditu bere liburua osatzerakoan. Ez dirudi pertsonaien sorrera eta izaerak buruko min handirik eman diotenik, berezkotasunean pentsatu bezala irten direla uste dut.

Liburuko bi istorioetan bi pertsonaia nagusi izango ditugu, alde batetik, Elias eta Martin eta bestetik, Rosa eta Nora. Nahiz eta bikoteak horrela izan bukaerarantz batu egingo direla konturatuko gara.

Liburuan ez da ageri pertsonaiak diren bezalakoak izateko ahalegin berezirik. Generoaren trataerari begira beraz, ez dago aparteko berezitasunik.

Egia da, modu honetan liburua aurkitzeak, berez izan beharko genukeen egoera bat islatzen digula, egoera naturala, alegia. Hau horrela izanda, eredutzat hartu beharko genukeela uste dut istorioak edo gaiak lantzerakoan.

❖ Orain arte aipatutako bost liburuak hiru eremutan banatuko ditut dituzten ezaugarriak kontuan hartuta. Beti ere, emakumearen trataera nolakoa den ikusita:

- Emakumea kritika gaitzat edo emakumeen literatura estiloa aurrekari gisa hartuta.

Generoaren trataeraren gaiari kritika egiteko emakumea erabiltzen du liburuko tresna nagusi. Emakumearen sentimenduak dira nagusi eta horretaz baliatzen da bere ideiak emateko. Istorioaren gainetik emakumetasuna gailentzen da idazteko teknika berriak erabiliz.

- Emakumea protagonistatzat edo istorioko pertsonaiatzat.

Idazleak benetan pentsatzen duena naturaltasunez istorioan islatzen du. Istorioa normaltasunez eramaten da aurrera, bertan ager daitezen bakoitzaren ideiak. Batzuetan emakumea tradizioetik hurbilago egongo da eta beste batzuetan aurrerakoiago suma daiteke.

- Emakumea bigarren edo atzeko planoan.

Emakumearen irudirik ez agertzea edo oso irudi tradizionala ematen da. Emakumearen ekintza zein rolak negatiboak edo oso rol tipikoak islatuta agertzen dira.

Beheko taulan, nire iritziz, argiago ikusiko dira hiru eremuak eta beraiei dagozkien azalpen eta oharrrak.

<div> <div>Eremuak</div> <div>Liburuak</div> </div>	Emakumea kritika gaitzat hartuta	Emakumea protagonista izanik liburuan	Emakumea bigarren edo atzeko planoan	Azalpen eta oharrrak
<i>Zergatik panpox</i> (Arantxa Urretabizkaia)	X			Emakumeen literatura estiloa aurrekari gisa. Istorioari gailentzen zaio askotan.
<i>Errotik</i> (Gotzon Barandiaran)		X		Emakumea protagonistatzat. Idazleak benetan islatu nahi zuena naturaltasun osoz egiten du generoari begiratu gabe.
<i>Kontrarioa</i> (Lander Garro)			X	Emakumea bigarren edo atzeko planoan. Irudi oso tradizionala edo irudirik ez.
<i>Amaren eskuak</i> (Karmele Jaio)		X		Emakumea protagonistatzat. Emakumeen irudia topikoetan oinarrituta. Gai honi dagokionez berrikuntzarik ez.
<i>Nora ez dakizun hori</i> (Irati Jimenez)		X		Emakumea protagonistatzat. Idazleak benetan islatu nahi zuena naturaltasun osoz egiten du generoari begiratu gabe.

5.2. Zer diote kritikariek? Kritikari maskulino eta femeninoek esandakoak

Liburuak irakurtzerakoan askotan ohitura da aurretik edo ondoren liburu horri buruz egindako kritikak irakurtzea. Euskal Literaturan horretarako aukera oso erraza daukagu, sarean “Armiarma literaturaren sarean” aurki daiteke, bertan “Literaturaren Zubitegia” daukagu euskal idazle guztien informazio eta berriekin. Tartean, egin zaizkien kritika guztiak ere biltzen dira. Webgune honetan oinarritu naiz beraz, liburuei buruz egindako kritika guztiak hartzerakoan.

Hau horrela izanda, interesgarria iruditu zait liburuak aztertze beraiei egindako kritikak ere aintzat hartzea. Goian aipatu diren liburuei egindako kritikak bildu ditut eta bakoitzari egindakoak multzokatu ostean kritiketan diotena kritikaturko dut hemen.

Kritikariaren generoari begiratu diot eta ostean bere kritikan esaten duen horretan nolako ikuspegia ematen dion liburuko generoaren trataerari. Kritikari batzuetan aipatu egingo da, beste batzuetan agian ez da azaldu ere egingo, beraz, zer nolako garrantzia izan duen kritikariarentzat nabarmen geratuko da. Posibleena da kritikaria emakumezkoa izanda gai honi erreparatzea bere idatzian edo kritikaria gizonezkoa izanda ez konturatzea gai honetaz. Ez du zertan horrela izan behar, baina segur aski horrelako aurreiritziak izan genitzake.

Baina guztiaz ziurrago egoteko liburu bakoitzari buruzko kritikak zeintzuk eta nolakoak izan diren aipaturko ditut.

- Lehendabizi Arantxa Urretabizkaiaren *Zergatik Panpox* (1979) liburuaren kritika bakarra hartu dut esku artean. Kritika hau Jon Kortazar EHuko irakasleak egindakoa da 1979an bertan. Kontuan izan behar dugu emakume baten ikuspuntutik barne sentimenduak azaldu zituen lehen liburua izan zela hau. Jon Kortazarrek hori oinarri hartuta urte horretan bertan kritika oso sakona egin zuen.

Hasteko, lehen ezaugarri nagusi bezala aipatzen du berrikuntza izugarria izan zela protagonista emakumea izaterakoan. Horretan, pertsonaiaren barne sentimenduak komunikatzea lortu baitzituen.

Istoriari begira, Kortazarrek argi aipatzen du liburuko amaren bizitza bere senar ohiaren eta bere semearen inguruan oinarritzen dela. Hau da, epizentroa bi pertsona horietan duela amak eta horien inguruko aipamenik ez dagoenean denboran saltoak ematen direla, ezer gertatuko ez balitz bezala. Beraz, liburuaren protagonista ama izanda ere, bi gizonezkoren inguruan biraka dabilen bizitza azaltzen duela sentimenduetan oinarrituz.

Beste puntu garrantzitsu bat ikus daiteke kritikan, liburuko amaren paperean ikus daiteke nola oraindik ere amak maiteminduta jarraitzen duen bere senar ohiaz. Liburuan aipatzen da semea jaio eta laster ihes egiten duela Txemak (senar ohiak). Kontuan izanda semeak lau edo bost urte dituela, pentsa genezake amak lau edo bost urtean jarraitzen duela maiteminduta bere senar ohiaz. Baina ikus dezagun zer dioen honi buruz Kortazarrek: “Baina errealitatean, ez dut uste horrelako sentimendu frustrante batek hainbat iraun dezakeenik.” Dioenez, ez da erreala beretzat horrenbeste denboran maiteminduta jarraitzea.

Agian, guztion iritzia izango da ezberdina gai honi dagokionez, baina ez dakit oso ondo zergatik azpimarratzen duen hori Kortazarrek. Beharbada bere ustez ezinezkoa da pertsona bat beste batez maiteminduta egotea horrenbeste denboran eta istorioko atal irreal gisa jotzen du. Baina, kontuan izan behar dugu emakume horrek dituen jarrera asko ez zirela logikoak izango maiteminduta jarraituko ez balu. Gainera, zilegi dela deritzot pertsona batek horrenbeste urtez beste bat maitatzea nahiz eta beste pertsona horrek gauza bera sentitu ez.

Askotan uste dugu norberarentzat zerbait astakeria denean besteentzat ere astakeri izan behar duela eta beharbada gaizki gabilta. Beste norbaitentzat, norberarentzat astakeria den hori, bizitzako ardatz izan daiteke.

Kritika honetan ekintzei egiten die aipamen. Liburuan agertzen diren ekintza gehienak oso arruntak direla dio, egunerokotasunean oinarrituak: “semea ikastolara eraman, gosaltzera joan, pelukerian sartu, semearen bila berandu heldu, etxeratu, eta azkenik, hilerokoa datorkiola eta, oheratu.” Hau aipatu eta segidan honako esaldi hau idazten du: “Bestalde, emakumearen erretratu fin bat lortzen du idazleak.” Huts-hutsean haxe aipatzen du. Ez dago bestelako aipamen edo azalpenik hau horrela dela bere iritziz esateko.

Beraz, ez dakit emakumearen erretratu fina lortzea zer ote den. Aurretik esaten diren ekintzak egiten dituen emakumearen irudia ematea, liburu osoa kontuan hartuta emakumearen irudi fina hori ote den edo besterik gabe emakumearen errealtatea horixe ote den.

Bestelako azalpenik ematen ez duenez airean bezala geratzen da azken komentario hau.

Orokorrean, esan daiteke kritika egiterakoan bere iritzi eta bere bizi-moldetik hitz egiten duela Kortazarrek, denek egingo luketen bezala. Baina kontuan izanik batzuetan emakume izatearen parte garrantzitsu batzuk alboan uzten dituela.

- Bigarrenik, Gotzon Barandiaranen *Errotik* (2010) liburuaren lau kritikak hartu ditut aipagai. Lehen kritika Javier Rojok egin da 2010eko urte amaieran. Kritika honetan bada zerbait komuna, liburua irakurriaz batera beste kritikariek ere aipatu dutena. Hau da, liburua hiru zatitan dago banatuta eta atal bakoitzean pertsonaia nagusia aldatu egiten da. Hori oso bistakoa da liburua irakurtzerakoan, horrela da eta ez dago beste iritzirik.

Javier Rojok, puntu hau azaltzerakoan, honela deskribatzen ditu hiru atalak: “Lehenengo zatian Euskalduna-ko langile batek, Luisen, lehenengo pertsonan kontatzen du ontziolan gertatu ziren gatazkak. Langile honek minbizia du, hilzorian

dago eta idatzita utzi nahi du bere istorioa. Bigarren parteak, hirugarren pertsonan kontatuta dagoenak, azken zatiarekiko lotura funtzioa betetzen du. Hirugarrenean, langilearen alaba agertzen zaigu narratzaile moduan, bere borroka kontagai duelarik.”

Atal hau izango litzateke kritika honetan liburuari buruzko laburpen gisa jokatzeko duena. Argi ikusten dugu lehen atalean nor den protagonista, bere izena zein den eta zer gertatu zaion bere bizitzan zehar, baita zertan ari den ere. Bigarren atalari dagokionez, ez da azaltzen gertakariak, baina badakigu hirugarren pertsonan kontatzen dela istorioa jakin gabe nor den pertsona hori. Azkenik, hirugarren atalean, badakigu nor den narratzailea, ez protagonista, baizik eta narratzailea dela diosku Javier Rojok, ez dakigu bere izenik (liburuan agertzen bada ere), badakigu bere borroka kontatzen duela, baina ez zaizkigu bere ekintza nagusiak agertzen. Lehen atalean agertu diren bezala, hirugarrenekoak ez dira azaltzen.

Egia esan, hirugarren atal honetan Loreren ikasle borroka azaltzen zaigu, egoerako momentu berean berak izandako erreakzioak Euskaldunako langilearen inguruan. Borroka horretan bere lagunik onena hiltzen da poliziaren erruz eta ikaragarritzko hutsa uzten du Lorerean. Azkenik, istorioaren trama nagusia Loreren esku geratzen da, bere mendekua islatuko baitu liburuaren amaieran.

Esan daiteke garrantzirik ez diola ematen kritikariak ekintza hauei. Baina ez dut uste objektiboa izan denik istorioa jasotzerakoan, atal bati besteari baino erdigune gehiago eman diolarik.

Bigarren kritika, Beñat Sarasolak egindakoa da 2011ko urte hasieran. Kasu honetan, hasiera-hasieratik honela aurkezten ditu liburuko pertsonaiak: “Nobelako pertsonaia nagusiak bi dira, Luis Urresti Euskalduna ontzioletako langilea eta bere alabetako bat, Lorea.” Kritikariak argi uzten du hasieratik bi direla pertsonaia nagusiak. Ondoren ikus genitzake Loreren ekintzetako batzuk ere agertzen direla kritikan bertan.

Azkenik, Sarasolaren kritika honetan honako hau ere irakur genezake istorioaren kontalariari buruz: “Liburuko zati guztiak Loreak kontatzen dituelako inpresioa izan dut, hau da, Lorearen ikuspegi eta hizkuntzatik kontatzen dela istorioa; orobat, ustez Luisek kontatzen dituenak.” Azken esaldi honekin interpretazio ezberdinak egin daitezke. Batetik, bere irudimenean Luis zegoela hizketan, baina ez zuela erreala ikusten modu horretan hitz egitea, ez baitzitzaien ikuspegi eta hizkuntza hori Luisena egiten. Bestetik, ez dituela posible ikusten Loreren hitzetan jartzea liburuko kontakizunak.

Askotan liburuak irakurtzerakoan, irakurleak berak bere buruan irudikatzen ditu pertsonaiak eta baita beraiek diotena ere, izan ere, liburuek duten aukeretako bat da hau. Baina ez dut uste, horregatik norbere interpretazioa denik zuzena den bakarra,

beraz, kritikari honen ustea, erdi ustel izan daiteke. "...ustez Luisek kontatzen dituenak." esaten duenean, ez du zertan horrela izan, agian Loreren hitzak dira idazleak berak helarazi nahi dituenak eta ez Luisenak.

Idazlea gizonezkoa izatean suposatu egiten da askotan berba gizonezko bati ematen zaiola.

Hirugarren kritika Juan Ramon Makusorena da, 2011n egin. Kritika honetan argi uzten du hasieran Luis dela protagonista eta ondoren bere alaba den Lore. Honela baieztatzen du gainera: "Lorea da protagonista, berak eramaten baitu tramaren haria". Uste dut kritika honetan nahiko pareko tratatzen dituela pertsonaia biak.

Laugarren kritika izango da azken egin dena. Leire Zubeldiarena da eta 2011n idatzia da hau ere. Hemen, lehen aldiz, agertuko da Lorek bere semeari, Peruri, idazten diola azken atalean gertatzen dena lehen pertsonatik. Gainera, bere ekintzei indarra ematen zaie kritikan bertan: "Azkenik, hirugarren zatian, Lorek berak hartzen du narratzaile papera eta Peru semeari kontatzen dio Euskaldunako gatazka nola bizi izan zuten etxean. Puntu honetatik aurrera Lore bihurtzen da protagonista. Bera da istorioari amaiera ematen dion ekintzaren egilea. Ekintza harrigarria, adierazgarria, egileak erabiltzen duena "bere iraganaz lotsatzen den postaletako Bilbo"-ri kritika egiteko."

Nahiz eta Zubeldiak aurreko atalei ere erreferentzia egiten dion, hirugarrenari pisu berezia jartzen diola uste dut kritikan bertan. Agian, beste begi batzuekin ikusi du liburua bera. Semearen irudia ere lehen aldiz azaldu da eta bere ekintzei "harrigarri" eta "adierazgarri" deritzo.

- Hirugarrenik, Lander Garroren *Kontrarioa* (2010) liburuaren bost kritikak hartu ditut. Bostak dira 2010ean egindakoak eta bostak dira kritikari maskulinoak. Lehena, Bixente Serrano Izok idatzia da eta hasieratik esaten da protagonista Raul Oliveira dela. Ondoren, pertsonaiaren ekintza nagusiak eta izaerak deskribatzen ditu Serranok honela: "...ez du arrakastarik emakumeekin, haiengan ipurmasailak edo titiak baizik ez du ikusten, baina lotsatia da eta funtsean haien beldur dabil, bikote-harreman hasi berriak laster ere apurtzeraino". Argi eta garbi adierazten du liburuko protagonista den Oliveirak nola irudikatzen dituen emakumeak bere bizitza arruntean. Kritikaria, behintzat ohartu egin da hau horrela zela, protagonistarentzat emakumeak objektu edo haragi puska dira liburu honetan eta rol hori oso natural eramaten du liburuan zehar.

Honen ostean, Oliveirak bere amaren maitalea etxean sartzea ere ez du ondo eramaten liburuan. Honela dio Serranok: "Nerabe arrunt bat bezala erresumintzen da amak maitalea aurkitu eta etxean sartzen duelako; berak eta lagunak euren gurasoengandik libre bizi nahiko lukete, baina hala holako babes erosoari muzin egin

gabe.” Hau da, protagonistak ez du onartzen beste gizonezko bat etxean. Ama eta bera bizi diren une horretan bera da etxeko gizona eta amak bere maitalea eramaten duenean ez da eroso sentitzen, bere kontrarioa izango du hau ere.

Bigarren kritika, Iban Balerdirena da, irakurri ostean, konturatzen gara ez dela emakumerik ageri bere kritikan eta liburuan ez baleude bezala jokatzeko duela. Agian protagonistak emakumeekiko duen tratua ez du aipatzen, kritikarik ez egitearren.

Hirugarrenik, Aritz Galarragaren kritikan aipamen bitxi bat ageri da: “Baldar neskatan (baliokide maskulinorik?)...” horrela hasten da protagonistaren deskribapenetako bat. Protagonista “neskatan” baldarra zela esaten du, hau da, maitasun kontuetan, baina segituan adierazten du ea ba al den “neskatan” aritzearen baliokide maskulinorik, alegia, “mutiletan” bezalakorik. Egia esan, kritikariak jakingo du ez dela “mutiletan” bezalako adierarik erabiltzen, ostera “neskatan” bai. Horrekin konturatuta bere iritzia ematen du adiera horri buruz.

Laugarrenik, Javier Rojoren kritika dugu, bertan aipagarria da liburuko pertsonaia ugari azaltzen direla eta bakoitzaren ezaugarri nagusiren bat ere bai: “Oskar, bizitza xake taula baten gainetik begiratzen duena; Gabriela, senar ezindua zaintzen denbora pasatzen duen emakume bitxia; Paula, Gabrielaren biloba, Oliveiraren bizitza nolabait iraultzen duena; Maite, Oliveiraren ama, alargundu ondoren berriro maitemintzea bilatzen duena...” Bakoitzaren izen eta ezaugarriak aipatzea garrantzitsua dela uste dut kritika bat egin behar denean. Gutxi gora-behera kontuan hartzen direla ikusten da liburuko pertsonaiak. Aintzat hartze horrekin garrantzia ematen zaie pertsonaiei.

Azkenik, Mikel Asurmendiren kritika dugu. Hasieratik dio nor den liburuaren protagonista nagusia, bere deskribapenak ematen dira segidan eta baita bere kontrario zeintzuk izango liratekeen ere: “Bere ama alargunaren bikotea, kasu, kontrario dauka.” Aurretik esan bezala, argi dago ez duela onartzen bere amak maitalea izatea. Kritikariak ere honetaz konturatu direla esan daiteke.

Bestalde, neska lagunei ere tokia egiten die kritikan: “neska lagunek berezko tokia dute nobelan, amodioen eta desamodioen bidaideak, alegia.” Aipatzeko kontu bat hemen. Neska lagunek berezko tokia daukate nobelan. Hauek amodio eta desamodioen bidaideak izango lirateke, alegia. Beraz, neska lagunak izateak amodioarekin izan behar du zer ikusia nahitaez. Alegia, amodioarekin dute zer ikusia. Horrela esanda, ematen du neska lagunak amodioarekin lotu beharra dagoela, zer bestela?

- Laugarrenik, Karmele Jaioaren *Amaren eskuak* (2006) liburuaren bost kritikak hartu ditut eskuan. Argitaratutako urte horretan bertan egindakoak dira kritikak. Lehena, Felipe Juaristirena da eta bere kritikan nahiko argi deskribatzen du liburuko protagonista: “Nerea da eleberriko pertsonaia nagusia; kazetaria da lanbidez,

errealitatearen interpretari ofiziala, beraz.” Liburuari buruz hitz egiten hasten denean hau da lehen gauza esaten diguna, berez garrantzia ematen diolako protagonista izateari. Kasu honetan, Nerea hartzen du pertsonaia garrantzitsu bezala.

Hurrengo kritika Iñigo Roquerena da, berak honela deskribatzen du Nerea: “Liburuan, narratzaileak, orojakile, Nerea aurkezten digu: emakume gaztea, ingeles baten emaztea, alaba baten ama, burua galduta duen emakume baten alaba, kazetaria... Eta Nerea ezin izan daiteke hori guztiori aldi berean. Neke da, akiturik dago.” Kasu honetan, Nerearen sentimenduak zeintzuk diren ere esaten zaigu. Nola sentitzen den ere badakigu.

Hirugarrena, M. Egimendirena da. Liburuko Nerearen ama deskribatzen du berak kritikan: “Horrelakoa baita, hain zuzen, orain arte literaturan eta errealitatean ezagutu dugun ama tipikoa, hots, dena barruan gordetzen duena familia lasai ibili dadin. Dena dela, Luisak beste dimentsio bat hartzen du, Nerea eta Xabierren ama izateaz gain, emakumea ere badelako, senarra ezagutu aurretik beste batekin maiteminduta ibili zen emakumea, memoriaren iraganera itzultzean amodio hura berritu duena.” Segituan ikusten dugu hemen nola aipatzen dituen “ama tipikoa” “emakumea ere badelako” bezalako espresioak. Liburuan nolako emakumea azaltzen zaigun ikusi ahal izan dugu kritika honetan, bere iritziz liburuan agertzen den emakumea ez da bakarrik Nerearen ama edo gaixo dagoena ospitalean.

Bestalde, sentimenduei dagokien tokia ere egin zaio kritikan: “Sentimenduak ugari agertzen dira eleberri honetan, baina idazlea ez da hitz melengetan erori.” Behar bada deigarri egiten dira liburu honetan agertzen diren sentimenduen adierazpenak.

Laugarrena, Iratxe Retolazak egindako kritika izango dugu. Berak aipatzen duen bezala, euskal nobeletan oso gutxi agertzen da ama-alaba arteko harremana, jorratu ez den gaia izango da gurean. Hau da, bien arteko harremanaz ari den nobela gutxi daude euskal literaturan. Kasu honetan gainera, alabaren ahotik kontatzen dira gertakariak eta beraz, alabatasuna lantzen dela dio Retolazak.

Bestalde, Retolazaren ustez, emakumeen papera topikoz josita dago: “Euskal nobelan berria den gaia jorratu bada ere, nire iritziz, ez dira molde eta ikuspegi berritzaileegiak landu. Topikoz topiko josi dira nobelaren hariak: batetik, bi emakume protagonistek zauri bat dute, zehazki, gizonezko maitale baten galerak sorturiko zuloa; bestetik, emakumeak zama duna irudikatzen dira, “erruaren arrasto iluna” segika dutela (haien senitartekoen zaindari finegiak ez izateagatik sentituriko zama eta errua); bestetik, ama babesle leial eta zintzo bezala irudikatzen zaigu.” Emakume den horretatik begiratuta, Retolazak beste emakume tipo bat espero zuen liburu honetarako. Topikoetatik aldentzen zen emakumea zuen liburua irakurri aurretik buruan, eta bere ustez ez da horrelakorik aurkitu hemen.

Uste dut, beste begi batzuk dituela Iratxe Retolazak, generoaren ikuspuntua landu duen seinale dira horrelako iritziak. Beste idazleek agian ez dute ikuspuntu hori eta oso aurreratua eta emakume moderno bezala identifikatuko ditu liburuan agertzen diren hauek. Baina, agian Retolazak esaten duena egia da, oso topikalizatuta daude bertan agertzen diren emakumeak.

Azkenik Iker Zalduren kritika izango dugu aipagai. Kritika honetan Zalduek Nerearen egin beharretako bat honela adierazten du: “Nereari ama zaintzea, babestea dagokio...” Askotan esaten da gurasoen zaintzaz alabak arduratzen direla eta askotan emakumearen bikote den gizonaren gurasoez ere emakumea bera arduratzen dela. Askotan, horrela izan behar lukeen moduan jokatzeko da eta kasu honetan ere, ama zaintzea eta babestea Nereari dagokiola ikus dezakegu. Bai liburuan eta baita kritikariak berak esanda ere. Zalduarentzat zerbait oso ohikoa dela esango nuke hau horrela izatea.

- Azkenik, Irati Jimenezek *Nora ez dakizun hori* (2009) liburuaren zortzi kritikak hartu ditut kontuan. Badira kritika guztiak irakurri ondoren bi multzotan banatzen direnak. Batetik, zazpi kritikari: Beñat Sarasola, Irati Elorrieta, Ion Olano, Felipe Juaristi, Javier Rojo, Amaia Alvarez eta Edurne Brouard. Bestetik, Mikel Asurmendi. Hasierako zazpiak liburua argitaratu zen urtean egindako kritikak dira eta Asurmendirena 2011n.

Esandako bi multzo hauek kontrajarriak dira iritziari dagokionez. Lehen zazpiei liburua gustatu zaie, bertako pertsonaiak oso natural hartu dituzte istorioan eta gainera paralelotzat dituzte liburuan dauden bi istorioak.

Beñat Sarasolaren esanetan, liburua irakurtzen hasi aurretik, idazleari buruzko aurreiritzi kaxkarrak zituela kontuan izanda, nagitasun batekin hartu zuen liburua bera. Baina, amaitzerako, gozagarri egin zitzaioela adierazten du. Batzuetan egia da, aurreiritziek eragin zuzena dutela irakurtzen hasi aurretik, baina askotan aldatu egiten dira irakurtzen bukatzen denean.

Irati Elorrietaren kritika hartuz gero, hauxe aipatzen du Nora pertsonaiari buruz: “Eta nobela den ipuin inposible eder honek Nora behar du, posible izateko.” Bere hitzetan, nobela honetan Nora pertsonaia ezinbestekoa da, bera gabe ez lirateke posible izango istorioko hainbat ipuintxo. Nahiz eta hori azpimarratu, beste pertsonaiak ere oso aintzat hartzen ditu kritikan eta naturaltasun osoz aipatzen ditu.

Ion Olanok eta Felipe Juaristik ez dute inongo aipamen zehatzik egiten pertsonaiei dagokienez. Istorioan agertzen dira, ezinbestekoak dira aipatzea, baina ez dira bata edo bestea baino gehiago ez gutxiago. Ez dute ikusten zerbait berezia izango balira bezala. Istorioa aurrera eramateko tresna izan daitezke soilik.

Javier Rojok, pertsonaiak aipatu ostean eta liburuaren bere iritzi positiboa eman ondoren, hauxe dio: “Narrazioa era paraleloan garatzen da, noiz pertsonaia batengan zentratuta, noiz bestearengan, bien istorioak txandakatzen eta txirikordatzaren direla...”. Argi uzten du pareko direla bi istoriotxo nagusiak (amaierarantz bat egiten duten arren), ez dela bat bestearen gainetik agertzen.

Amaia Alvarez eta Edurne Brouardek pertsonaia nagusiak oso natural tratatzen dituzte. Deskribatu egiten dira pertsonaiak eta bi direla azpimarratzen dute. Ez diote bati besteari baino azalpen gehiago eskaintzen, ez eta garrantzitsuago bihurtzen.

Aurreko guztiek oso natural hartu dituzten pertsonaiak eta liburua ez da ikuspuntu beretik aipatu Mikel Asurmendiren hitzetan. Esango nuke, guztiz kontrako ere azaldu dela bere kritikari dagokionez.

Kritika irakurtzerakoan konturatu naiz, agian, ez duela nobela oso ondo ulertu Asurmendik. Honek ere aurreiritziak izan ditu liburua irakurtzerakoan, baina amaieran ez dira aldatu, okerrera egin dute bere hitzek.

Kritikaren hasieran honako komentarioa uzten du bestelako azalpenik gabe: “Hau ere emakume batek idatzia denez, misogino baten antzo sentitu nuen nire burua.” Horrelako komentario batek ez nago oso ziur zer adierazi nahiko zuen bere buruan. Emakumea idazle izateagatik, eta arrazoi horregatik soilik, misogino baten antzera sentitu dela agian. Beste emakume idazle baten liburua ere gustatu ez zaiolako misogino sentitzen dela agian.

Hasieran, hau irakurrita nahiko harrituta geratu nintzen, ez dudalako uste liburua irakurtzerakoan horrelako komentarioak egitea oso normala denik. Bera horrela sentitzearen arrazoia agian ez da liburuarena.

Jarraian aipatzen du liburuak nahasmenera eramaten zuela: “Ipuinak, sorginak eta likantropoak, maitasuna eta magia... Denak batera barneratu zaizkit Noraren ildoan, nahas-mahas. Hau anabasa! Eta ni, eskas, galdua, itota, nora eta nola ekin jakin gabetarik.” Argi dago, irakurlea eta kritikaria den Asurmendi bera dela nahasita zegoena liburua irakurtzerakoan. Liburua oso erraz jarrai daiteke istorioan zehar ez dauka horrenbesteko konplikaziorik, ez behintzat kritikak idaztera ohitua dagoen batentzat.

Azkenik, bere kritikan literatura egiteko formari egiten dio aipamen zorrotza: “Inpresioa daukat (Igartza saria edota Zubikarai saria, edo beste sariak tarteko) klenex-ko literatura (barkatu, marka bat publizitatzaren ari naiz) jorratzen ari dela gurean. Hots, nago, azkar irakurri eta botatzeko —kontsumozko literatura— idazten

dela gaur egun.” Atal honetan argi uzten du literatura mota hori ere ez duela gustuko, azkar irakurri eta botatzekotzat hartzen duela.

Beraz, istorioa ez zaio gustatu, gainera misogino baten antzera sentitu da eta kontsumozko literaturatzat hartzen du liburu hau. Ez nago seguru benetan zer den ez zaiona gustatu. Nahiko kritika gogorra iruditu zait egia esan.

6. GENEROAREN LANKETA HEZKUNTZAN

Jakina da hezkuntza oinarrizko bidea dela pertsona bakoitzaren garapenerako, bai eskolen bidez eta baita familian ere. Normalean, *hezkuntza* hitza gehiegi mugatzen dugu espazio jakin batera. Eskolan zentratzen gara eta eskolako ikasgaiak gaur egun ez dira asko. Ikasgai bakoitza ezin izan daitekeela malgua uste dugu, irakasle bakoitzak bere arloa soil-soilik landu beharko balu bezala.

Azken finean, irakasle guztiek dute beraien irakats arloa, baina horretaz gain egunerokotasuneko hezitzaile izango dira. Beraz, ez du zentzurik bakoitzak bere arloa besterik ez lantzeak. Hortik kanpo badira beste faktore batzuk eskoletan gazteak hez daitezen.

Heziketan sartzen ez den gai bat da generoaren trataera. Gai hau ez denez oso arautua eta denok dakigunez ez daudela jarrera batzuk guztiz ondo edo gaizki daudenak, baztertu egiten da. Eskoletan ikasle guztiek izango dute beraien iritzia honen inguruan, era batekoa edo bestekoa, esaera zaharrak dioen moduan “zenbat buru, hainbat aburu”. Hau horrela dela ikusita, ez da oso erraza klaseetan lanketa honen inguruan egitea. Askotan, beldurra izaten da nagusi eztabaidaren bat irtenez gero ez dakigulako nondik atera daitezkeen ikasleen erreakzioak, baina honi pixkanaka buelta eman behar zaio. Batez ere, gai hau oso garrantzitsua delako gazteen heziketan.

Orain arte, beharbada generoaren trataera zentzu negatiboan landu izanda heziketan. Txikitatik bereizten ditugu genero ezberdinen izaera eta ezaugarriak, beraz oinarri horretatik hasi beharko litzateke lanketa hau egiten.

Normalean, eztabaidan irteten duenean gizon eta emakumeen arteko gaiak, eskolan bertan jartzen dira oztopoak hortik jarrai ez dadin. Horrek haserrera eramaten gaituelako askotan eta irudi hori ona ez denez ekiditea hobe izaten da. Hortaz, daukan garrantzirik ez zaio ematen hezkuntzan generoen trataerari.

7. HEZKUNTZARA BIDERATUTAKO PROPOSAMENA

Hezkuntzan, esan bezala, ez da generoari buruzko lanketa berezirik egiten, gainera maiz gai honi buruz hitz egiten hasiz gero edo eztabaidaren bat irteten bada moztu egiten da haserririk egon ez dadin edo egoera ezberdinak ez direlako jakiten nola bideratu edo arrazoitu.

Beraz, generoaren inguruko trataera edo lanketan hutsune nabarmena izaten dugu hezkuntzan, hain zuzen ere pertsona guztiak hezten diren lekuan. Batzuetan pentsatzen da lanketa hau bakarrik emakumezkoekin egin behar dela eta gainera eskolaz kanpoko jarduera izan behar duela. Herrian eskaintzen diren ikastaro edo hitzaldietara joatearekin nahikoa izan daitekeela ematen du, hezkuntza eremutik kanpo hala ere.

Hau horrela izanda eta literatura ardatz hartuta, ikasgeletan generoaren lanketa egiteko proposamen bat egingo dut jarraian. Honetarako, testuinguru zehatz batean kokatu naiz eta lanketa ere molde horretara egokitu dut.

7.1. Testuingurua

Landu beharreko gaia lantzeko adin jakin batetik gorako ikasleak aukeratuko nituzke, uste dudalako gaztetxoekin Euskal Literatura garaikidea eta generoa uztartu eta lantzea ez dela oso erraza. Iritzia emateko eta arrazoitzeke ere gaitasun gehiago izango dute 16-17 urte ingurukoek. Beraz, batxilergoko lehenengo kurtsoan kokatuko naiz lanketa hau egiteko. Bigarren batxilergoan agian gehiegizko iruditu zait hautaprobetarako nahikoa lan izaten baita.

Bigarren hezkuntzako kurtso guztietan hiru ebaluaketa dauden aldetik, hiru derrigorrezko irakurgai izaten dituzte hizkuntza irakasgaietan. Literaturaren bitartez, lanketa hau egin daitekeela uste dut eta beraz, bigarren ebaluaketako irakurgaia lan honetarako hartuko nuke.

Bigarren ebaluaketa horretan, ez nuke hartuko ohiko metodologia literatura edo irakurgaiaren ebaluaziorantz bideratzeko. Planteamendua ikuspuntutik aldatu eta bigarren ebaluaketa osoan zehar zabalduko nuke.

7.2. Nola landu generoaren trataera irakurgaietan: irakurri aurretik

Normalean, irakurgaia landu eta ebaluatzeke azterketa egiten da (idatziz edo ahoz) edo liburuaren inguruko lanen bat. Liburua irakurri den jakiteko laburpena, gaia, pertsonaia nagusiak zeintzuk diren edo iritzia ematea izaten da egin behar nagusia.

Hizkuntzaren lanketarako jakitea komeni diren elementuak dira aipatu berri ditudanak, baina hiru ebaluaketetatik baten beste zerbait lantzea ere egokia dela deritzot. Azken finean, liburuen irakurketak egiten dituzten bakoitzean lantzen dituzte aurreko gaiak.

Beraz, bigarren ebaluaketa horretan liburu zerrenda zehatz bat emango nuke, aurrez landu ditudanak, hain zuzen ere. Zerrenda horretatik ikasleek bat aukeratu ostean irakasleak ideia orokor bat izango du, ikasleek liburua irakurri ostean talde ezberdinetan banatu ahal izango ditu eztabaidak edo liburuen inguruko lanketak planteatzerakoan adibidez. Kontuan izango ditu idazle femenino eta maskulinoak eta baita liburuetako istorioak ere.

Liburuen zerrenda ikusita, ohartuko gara *Zergatik Panpox* liburua nahiko laburra dela eta beraz, hori aukeratzen duenak lanketa gehigarri bat egin beharko du. Jakinda liburua irakurtzeko denbora erdia beharko dutela liburu hau aukeratzen dutenek. Lanketa gehigarria egiteko honako proposamena aurkezten dut:

- Klasetik kanpo, informazio gehigarria bilatuko lukete ikasleek liburu eta idazleari buruz ondoren klase-kideen aurrean aurkezpentxo bat egiteko helburuarekin. Informazio hori bilatzen laguntzeko puntu batzuk emango zitzaizkien:

- Idazleari buruzko informazioa- Liburua argitaratu zen urteko (1979) testuingurua- Idazle eta liburuaren arteko loturari buruz zer dakigu?- Zergatik izan zen liburua hain berritzailea?- Liburuaren kritikari buruz zer diozue?- Liburuko amari buruz zer iritzi duzue?

Puntu hauetan oinarrituz edo beste gai interesgarriren bat jorratuz bost minutuko aurkezpen txiki bat eskatuko litzaieke liburuaren lan gehigarri moduan.

Modu honetan, liburu hau irakurri dutenek beraien ikaskideei azalpenak emango dizkiete, Euskal Literaturan aitzindari izan den liburuetako bat hobeto ezagutzeko.

Bestalde, *Zergatik Panpox* ez den beste liburu bat irakurri nahi duenak ere aukera izango luke horrelako aurkezpentxo bat egiteko. Aukerako ariketa bezala.

Lan gehigarria alboan utzita, liburuak irakurtzeko esandakoan argibideak eman beharko zaizkie ikasleei. Irakasleak azaldu egin beharko du aurrez zertan jarri beharko den arreta berezia irakurtzen ari diren bitartean. Istorioa ulertu eta liburuaz disfrutatzeko balioa kendu gabe, generoaren trataeran begia jartzea azpimarratu beharko litzateke.

Liburua irakurri osteko argibideak ezinbestekoak direla ematea uste dut: ebaluazio irizpideak, egingo diren ariketak, eskatuko zaizkien lanak etab. azaltzea komenigarri dela uste dut ezertan hasi aurretik.

7.3. Nola landu generoaren trataera irakurgaian: irakurri ondoren

Ikasle bakoitzak berak aukeratutako liburua irakurri ondoren, klasean generoaren trataera lantzeko jarraibide bat prestatu beharko litzateke egin beharrak zehaztuz. Ariketa, eztabaida, galdera, pertsonaien lanketa sakona, iritziak, hausnarketak, beste genero batzuekin konparaketa ... bezalako gaiak landu beharko dira eta zein modutara egin beharko diren eta zein ordenatan zehaztu beharrekoa da.

Beraz, unitate didaktiko bat izango litzateke osatu beharrekoa hezkuntzara bideratzen den proposamen honetarako.

*** Laburpena eta pertsonaiak**

Liburua bukatu bezain laster, bakoitzak bere liburuaren laburpena egin beharko luke istorioaren gertaera nagusiak jasoz, horrela ondorengo eginbehar guztietan aurrean izango lukete begirada bat bota ahal izateko.

Honekin batera liburuan agertzen diren pertsonaia guztien zerrenda egiteko eskatuko litzaieke eta klaseetara ekartzea denon artean pertsonaia bakoitzaren ezaugarriak osatzen joateko. Bakoitzak bere irudiz osatu dituen pertsonaien ezaugarriak idatziz ekarri ostean osatu egingo dira besteek esaten dutenarekin.

*** Iritzi eta kritikak**

Klaseetan laburpen eta pertsonaiak izan ostean ahoz landuko lirateke liburuaren inguruko iritzi eta kritika ezberdinak. Honetarako bost talde ezberdin, liburuak haina, egingo lirateke, taldez talde joan ahal izateko liburu bakoitza aztertzen.

Taldeka jartzerakoan, talde bakoitzari gida orri bat emango litzaieke bertan hainbat galdera planteatuz eta taldeko iritziak idazteko lekua emanaz. Honela, hitz egindako puntuak bilduko lituzkete bertan eta ondoren denon aurrean iritziak banatuko lirateke.

Iritziak emateko gida orriaren planteamendua honelakoa izango litzateke:

- 1) Zeintzuk aurreiritzi izan ditugu liburua irakurtzen hasi garenean?
- 2) Eguneroko zuen bizitzan zerbait aldatu al du liburuak?
- 3) Gizarteko errealitaterik islatzen zen liburuan?
- 4) Idazlearen bizitzak ze eragin zeukan liburuko istorioan?
- 5) Pertsonaiak errealtzat jotzen zenituen? Zergatik?
- 6) Pertsonaiaren batekin identifikatu al duzu zeure burua? Norekin eta zergatik?
- 7) Pertsonaien izaera kontuan hartuta, nolako portaera dute emakumezkoek? Eta gizonezkoek?
- Emakumeek eta gizonek ze jarrera hartzen dute puntu hauei dagokienez: iritzia emateko ahalmena, pertsonalitatea, independente izaera, menpeko izaera, protagonista den ala ez, inteligentzia erakusten duen, autoritatea ote den, tradizionala, desioak adierazten dituen...
- 8) Pertsonaiak diren modukoak izanda, zer pentsatzen dugu haietaz? Errealitatean zeren isla dira?
- 9) Zer iritzi dugu pertsonaiez? Portaera guztiekin ados gaude? Zerbait aldatuko zenieke?

Behin gida orrian adierazitakoak izanda, klasearen aurrean denen iritzia zabaltzea izango litzateke aberasgarriena. Iritzien hausnarketa sakonago bat egiteko guztion artean galderaz galdera joango ginateke liburu eta idazleak konparatzen.

Proposamen honen aurretik nik egindako liburuaren azterketek ikasleei balioke lieke pertsonaien izaerak osatzeko orduan.

*** Jar zaitez pertsonaiaren lekuan**

Liburuei buruzko puntu hauek landu ostean, ikasleak eurak bilakatuko dira liburuko pertsonai. Hau da, ikasle bakoitzari bere liburuko pertsonaia bat emango zaio eta egoera horretan paperean sartuta nola sentituko litzatekeen azaldu beharko du bere emozioen bitartez. Honetarako, liburuko pasartetxo batzuk hartuko genituzke eredutzat eta horietan oinarrituko dira ikasleak beraien sentimenduak adierazteko.

Ariketa honetarako, liburu bakoitzetik pasarte txikiak aukeratu ditut (ikus. 1. eranskina). Bertan, lerro batzuk azpimarratu ditut zerri begia jarri jakiteko liburua irakurri ostean.

Beraz, bakoitzak bakarka orri baten idatziko luke pasarte horrekin sentituko lukeena bera izango den pertsonaiatik hitz eginez.

*** Konparaketak**

Liburuetan jaso ditugun gertakizunak egunerokotasunean esparru askotan aurki genitzake. Beraz, literatura hutsean ez geratzeko beste arlo batzuetara joango ginateke antzerako egoerak bilatzera.

Helburua generoaren trataera beste esparru askotan agertuko zaigula ikustea izango litzateke. Telebistaren kasua, adibidez, oso ezagun egingo zaie liburuetan irakurri dituzten eta beraien sentimenduak adierazi dituzten ariketan oinarrituta.

Esparru honetan hainbat serie, pelikula, programa edo debate ikusi ahali zango dituzte ikasleek eta beraien inguruko iritziak ematea izango litzateke eginbeharra. Telebistako programa batzuk hartu eta beraien iritziak emango dituzte liburuetako pertsonaiekin egin duten bezala.

Kontuan har ditzakete serietako pertsonaiak edo pelikuletakoak eta liburuko pertsonaiekin lotu, norekin identifikatzen diren esanaz.

Beste iritzi bat ere eman dezakete telebistako publizitatearen inguruan. Bertako generoaren trataera nolakoa den ikusteko. Publizitateko adibideak ekar ditzakete eta klasean azter daitezke.

Bestalde, bertsolaritza munduarekin ere oso hurbil dagoen gaia da generoa eta literatura. Gai horretatik ere aipa daitezke beraien iritziak. Entzule diren bezala edo bertsolaririk izanez gero lehen pertsonan ere kontatu ahalko dira pasarte eta kritikak.

*** Idatzia lantzeko ariketa**

Liburuak lantzen joateko, idazketa lantzeko ariketa proposatuko dut. Horrela ikusiko dugu ea ikasleek beraiek zer sortzeko gai diren. Liburuko pasarte batean kokatu ahal izango dira, momentu jakin batean, eta hortik aurrerako jarraipen bat eman ahalko diote istorioari, umoretik jarraituz, dramatismoa erabiliz edo beste edozein motatako aukera eginez.

Ondoren batzuk irakurriak izatea klase aurrean ere ondo etorriko litzateke. Horrela bata bestearen ideiak har ditzake eta sorkuntzarako interesgarri diren erabilerak ezagutuko dira ikasleen artean.

*** Artikulu gehigarriaren komentarioa**

Azkenik, liburu bilketa bat egingo litzateke korpus zehatz bat betetzeko asmoarekin, horretarako beraiek egingo dituzte ekarpenak. Burura etortzen zaizkien liburu, artikulu, komiki, kartel... ezberdinak ekar ditzakete klasera. Beraiek irakurri dituzten

hainbat elementu landu daitezke klasean. Komentatu eta iritzia emateko balio dezake azken proposamen honek.

Bestalde, neuk emango nieke Iratxe Esnaolak idatzitako amodiozko gutun bat eskolara, beraien iritzia emateko asmoz. Iratxek Bergarako amodiozko gutunen lehiaketa irabazi zuen eta gutun horixe bera eramango nien irakur zezaten. (ikus. 2. eranskina)

7.4. Ebaluaketa

Liburuaren irakurketari buruzko ebaluazioa egiteko kontuan izango dira aurretik aipatutako puntuetan nolako ibilbidea egin duen ikasle bakoitzak. Alde batetik irakurri aurretik liburuekiko eta proposamenekiko jarrerak kontuan izango dira. Eta beste aldetik, irakurri ostean egindako lanketari dagozkion puntuak nola eraman dituen aurrera ikusiko da.

Irakurri ondoren laburpen eta pertsonaien lanketa nola egin duten baloratuko nuke. Hau idatziz entregatu beharko lukete eta bere nota izango luke. Bestalde, iritziari eta kritikari dagokionez, parte hartzea baloratuko da, taldean lan egiteko formak ere kontuan izango direlarik.

Pertsonaien lekuan jartzeko unean, idatzizko lana izango litzatekeenez bere nota propioa izango luke ariketak. Konparaketei dagokienez, parte hartzea izango da kontuan. Azken finean iritzia partekatzea izango da helburua eta ahozko lana da hori.

Idatzia lantzeko ariketari dagokionez, hau ere zuzenketen bidez egin beharko da eta bere notaren zatia izango luke. Azkenik, seigarren puntua artikulua gehigarrietan oinarrituko da. Kontuan izango dira bakoitzak egindako ekarpenak klaseetara eta bestalde, klaseko parte hartzea ere bultzatuko da.

8. ONDORIOAK

Lanari bukaera emateko eta aurretik esan bezala, hezkuntzan guzti hau lantzeko beharra ikusten dut. Norbere esperientziatik, bakoitzak bere ikasle rolean badaki zein motatako irakaskuntza jaso duen eta ez dut uste ikasle rol horietan generoaren hausnarketarako denbora gehiegirik hartu izan denik eskoletan.

Askotan, gai hau lantzeko aukera bakarra eskoletatik kanpo izaten dugu, ikastaro edo hitzaldien bidez, baina eskoletara eramateko beharra ikusten dut askotan.

Gainera, sasoi egokia dela uste dut nerabezaroa gai honi lanketa egiten hasteko. Hortik aurrera bakoitzak bere bidea hartzen du bizitzan eta oinarri komun bat jasotzea egokia dela uste dut bakoitzak bere bide propioa hartu aurretik.

Lan hau egiteko hasieran hainbat ideia izan nituen arren, lanean aurrera joan ahala hainbat aldiz aldatu dut nire bidea helburu berera heltzeko. Aldaketak ezinbestekoak

izan dira lana benetan nahi nuen bezala garatu ahal izateko eta horretan lagundu dit Consuelo Allué unibertsitateko nire tutore zuzendari izan denak. Lana beste betaurreko batzuekin jarraituta askoz zehatzago ikusten baintuen neure lanean egin behar nituen aldaketak. Bestalde, literatura eta generoaren lanketan aditua den Isa Castillo Skolastikako irakaslearekin ere harremanetan egon naiz lana egiten nenbilela. Nire herrian bertan izan dut berarekin egoteko aukera, bertan “munduko emakumeen literatura” ikastaroak ematen baititu. Biek ere informazio eta ideia berriak eman dizkirate lana osatzen joateko, beraz eskerrak ematen dizkiet izan duten pazientzia eta azalpenak emateko gogoagatik.

Abstract

This essay aims to analyze some novels that are part of the Basque Literature in order to focus on the way gender is treated on it and then apply it to the educational process. The analysis will be based on five novels, but further data on gender such as characteristics and opinions will be used, so that a new and adjusted proposal on the educational process can be shown, according to the data obtained in the analysis. For the complete understanding of the essay concerned, it is vital to consider literature, gender and education as such, because all three factors will be combined to get to its final objective. Some opinion given by writers and experts about the topic will also be reflected through the essay, as some comments have been vital to finish the study up. To develop this analysis, several studies have been made and different ideas have been shown on it. Thus, information about the writers, critics' opinions, further explanation of the novel's characters, and the treatment of gender in the novels have been explained on it. Last but not least, a new proposal of educational process has been presented in order to work on the previously mentioned fields. This very essay can be used to get new ideas or examples if gender topics are going to be analyzed in different areas and further information is required.

Key concepts: gender, Basque Literature, education, feminism, educational proposals.

Lan honetan Euskal Literaturaren parte diren liburu batzuk aztertuko dira ondoren beraiek duten generoari buruzko trataera landu eta hezkuntzara nola bideratu ikusteko helburu nagusiarekin. Honetarako, bost liburu erabiliko dira, generoari buruz aipa daitezkeen ezaugarri eta iritzi ezberdinak bildu eta ostean pertsonalki hezkuntzara bideratzeko modu egokienaren proposamena aurkeztuko da. Lan hau ezingo da ulertu literatura, generoa eta hezkuntza kontuan izan gabe, hiru oinarriak uztartuko baitira helburu nagusira iristeko. Bertan aurkituko ditugu hainbat idazlek edo adituk duten iritzia gai honi buruz, ezinbestekoak izan baitira hainbaten hitzak lanari borobiltasuna emateko. Hainbat motatako azterketak egin dira lana osatzeko: liburuen egileei buruzko informazioa, kritikariek emandako iritziak, liburuko pertsonaia nagusien ezaugarriak, generoari buruzko trataera nobeletan eta azkenik

hezkuntzara begirako proposamena guzti hau lantzeko asmoz. Hortaz, hezkuntzan generoari begira irakasgai ezberdinetan zerbait landu nahi bada adibide gisa edo ideia bat hartzeko asmoz erabil daiteke lan hau.

Hitz gakoak: generoa, Euskal Literatura, hezkuntza, feminismoa, proposamen didaktikoa.

En este trabajo se analizarán algunos libros que son parte de la Literatura Vasca con el fin de trabajar el tratamiento que ellos tienen hacia el género y poder canalizar esto a la educación. Para esto, se utilizarán cinco libros, se recogerán las características y opiniones que se puedan mencionar a cerca del género y después se presentará una propuesta adecuada a mi parecer para la educación. El trabajo no se podrá entender sin tener en cuenta la literatura, el género y la educación, estos tres pilares se combinarán entre sí para llegar al objetivo principal. Aquí encontraremos la opinión que tienen algunos escritores o expertos en el tema, porque han sido imprescindibles algunos comentarios para redondear el trabajo. Para elaborar el trabajo se han hecho diferentes estudios: información a cerca de los escritores, las opiniones de los críticos, características de los personajes de los libros, el tratamiento del género en las novelas y por último una propuesta para la educación con el fin de trabajar todo lo anterior. Por lo tanto, este trabajo se puede utilizar para obtener ideas o ejemplos si se quiere trabajar el tema del género en diferentes asignaturas.

Palabras clave: género, Literatura Vasca, educación, feminismo, propuesta didáctica.

Dans ce travail quelques livres de la Littérature Basque seront étudiés, pour ensuite examiner leur genre et comment les utiliser à l'éducation. Pour cela, cinq livres seront utilisés, et après avoir évoqué les caractéristiques et opinions sur leur genre, le moyen le plus convenable sera proposé pour les utiliser à l'école. Ce travail ne pourra pas être compris sans tenir compte de la littérature, du genre et de l'éducation, car ces trois bases se croiseront pour arriver à l'objectif principal. Les opinions de certains écrivains autour de ce sujet seront évoquées, car les mots de certains d'entre eux sont indispensables pour donner du sens à ce travail. Pour compléter ce travail, différentes analyses ont été faites : l'information sur les auteurs des livres, les opinions des critiques, les caractéristiques des personnages principaux des livres, le traitement sur le genre des romans, et enfin les propositions pour travailler tout ceci à l'école. Ce travail peut servir d'exemple ou d'idée pour évoquer le genre dans différentes matières à l'école.

Mots clés : genre, littérature basque, éducation, féminisme, proposition didactique.

BIBLIOGRAFIA

- Alvarez, Amaia (2005): "Euskal emakume idazleen lekua literaturaren historian". *Jakin* 37.Maiatza-ekaina. 148. zenbakia.
- Barandiaran, Gotzon (2011): *Errotik*. Susa. Zarautz.
- Freixas, Laura (2009): *LA NOVELA FEMENIL Y SUS LECTORICES. La desvalorización de las mujeres y lo femenino en la crítica literaria española actual*. [servicio de publicaciones UNIVERSIDAD DE CÓRDOBA]
- Garro, Lander (2010): *Kontrarioa*. Susa. Zarautz.
- Jaio, Karmele (2007): *Amaren Eskuak*. Elkar. Donostia.
- Jimenez, Irati (2009): *Nora ez dakizun hori*. Elkar. Donostia.
- Lasarte, Gema (2011) Doktorego Tesia: Pertsonaia protagonista femeninoen ezaugarriak eta bilakaera euskal narratiba garaikidean. *Uztaro* 82.
- Miner, Kattalin (2010): *Desira desordenatuak: queer irakurketak (euskal) literaturaz* "Genero eta sexualitateen dantza: literaturatik kalera eta kaletik literaturara".
- Olaziregi, Mari Jose (1999): Intimismoaz haraindi: emakumezkoek idatzitako euskal literatura. *Oihenart*. 17, 1-75
- Retolaza, Iratxe (2007): "Leturiaren egunkari ezkutua: gizon eta emakume irudiak." *EUSKERA – LII*, 2
- Servén, Carmen (2004): "Educación para la igualdad y enseñanza de la literatura." *REVISTA TEXTOS. Didáctica de la lengua y la literatura*; Nº 35. Graó.
- Urkiza, Ana (2006): *Zortzi unibertso, zortzi idazle*. Alberdania. Irun.
- Urretabizkaia, Arantxa (1979): *Zergatik Panpox*. Hordago. Donostia.
- <http://zubitegia.armiarma.com/>

1. Eranskina. Jar zaitez pertsonaiaren lekuan: erabiltzeko materiala

ZERGATIK PANPOX

honetan regla etorri zaidan. Konprak arratsalderako utziko ditut, hobe dut orain trankil gosaldut, aparkatu eta gosaldut, kafesne, hutsa, gerria arinduko badut. Txema kafeterian topatuko banu, edo agian plazatik ateratzen. Ez dut uste bazkaria berak egingo duenik, ez da sekula arraultza bat prejitzeko gauza izan. Esango nioke: historia ez da bukatu, baina ahaztua dut zure lehengo usaia, parenthesis bat ireki da, duzu, atea zabalik dago, krisketarik gabe, zure usaia ikasi behar dut, zure aurpegia galduko ez badut. Esango nioke: atoz, nere ileak lore usaia dario, nere bizitza zure sabelaren truke, nere askatasuna zure ipurdia-
ren goxoaren truke. Esango nioke: zer moduz, zuk bakarrik bizi nahi zenuen bizitza libre famatu hori, orain ere, lehengo lepotik burua, nere independentzia zurearen truke. Edo, hobe: txikia ikastolan utzi dut oraintxe, ikusiko bazenu bere gerria dantzatzen, eskuarekin agur egiten didanean, ez duzu horrelako semerik merezi, aitatasuna ez da gau batean zakila astinduz betirako irabazten den zerbait, zure merito bakarra andrea

— Anbulantzia, deitu anbulantzia! Iñaki odole-
tan ari da begi batetik!

— Mangeraren presioa menderatu ezin eta aur-
pegira ihes egin dio!

Etxekoekin nekez biltzen ginen hilabeteotan. Egu-
nak argitu aitzin etxetik irten eta gauerdia heltze-
zela itzultzen ginen. Aitzakia ezin hobea lanekoez ber-
barik ez egiteko. Itzarrik itxaroten ninduen Marik.

— Zagoz lasai, ez dizut ontziolakoez galdetuko,
neuk kontatuko dizut. Euskaldunako langileen emaz-
teek antolatzea erabaki dugu. Hainbat ekintza buru-
tzea pentsatu dugu. Etziko manifestazioa izango da le-
hena.

— Baina...

— Ez dizut iritzirik eskatu, jakinarazi baino ez ni-
zun egin gura. Afalduko duzu?

— Eta neskak?

— Lorea ez da oraindik etxeratu. Amaia lotan
dago.

— Bihar goizago itzultzen ahaleginduko naiz.

— Zer ardura dio biharkoak orain...

Ez zidan besarkada onartu, ez zituen besoak nire
lepotik eskegi. Zabaleran hamar metrokoa zirudien
harresi ikusezinak bete zuen gure arteko metro eta er-
dia. Harresi ezaguna bera, ezkontuta egin genituen
urteetan lantzean-lantzean agertzen zitzaiguna, musu-
katu eta belarrira "sentitzen dut" esatea eragozten zi-
guna, harresi gupidagabea.

Inoiz baino gutxiago ikusten nuen Jazinto ere; eta
ikusten nuenetan nik etxekoei baino gutxiago konta-

zuten. Itsasontziak eraikitzen emandako urte luzeetan
lan nekagarri askoak hartu zituen Pablaren bihotzak,
altzairu xafren pare gogortzeraino, puzten hasita. Pa-
blo ez zen koldarra, Pablok aurrez aurreko borrokan
eman zituen azken egunak. Ez borrek ez gomazko pi-
lolek ez zuten kikildu. Tiro hotsek eta heriotza horren
hurbil antzemateak geldiarazi zuten Pablaren bihotza.

— Bizitzari atxiki nahiak hil du Pablo Gonzalez
gure lankidea. Munduko langileriak pairatzen duen
jazarpenaren beste adibide bat. Kapitalismoaren segak
moztutako beste belar txar bat. Noiz arte lankideok?
Noiz arte burkideok?

— Gizona ere bazela ahaztu duk.

— Gizonak bakarrik ezin dik iraultzarik burutu.

— Gizonik gabe ere ez.

— Ezta amamarik, amarik eta alabarik gabe ere.

Hi, Euskaldunako langilea dela hil ditek Pablo, poli-
zien kontra borroka latzean hil ditek, Estatuaren aur-
kako borrokan hil ditek. Ahaztu egin duk?

Espainiako segurtasun indarrek hiru egunetan bi
lagun hil zituztelarik, lantegiak, ikastetxeak, dendak
itxita eta kaleak sutan zeudela, PSOEk Jose Barrio-
nuevo Barne ministroa bidali zigun Euskaldunara ber-
tara. Lopez gobernadorearen mehatxuak bere egiteaz
batera, Poliziak ordura arte baino zorrotzago jokatu-
ko zuela esan zigun komunikabideen bitartez. Solcha-
ga bigunegiaren okerrak zuzentzera etorri bide zen Ba-
rrionuevo, uxatuko gintuen txorimaloa, txuzoa,
arranpaloa, mamutzarra.

— Gabon, aita. Zer berri Barrionuevok?

— Ederto ulertu didazu. Mundua konpontzea eta ama izatea bateragarriak direla esan gura nizun.

— Zuk esan barik ere ondo dakit. Zer uste duzu egiten dugula emakumeok gizonok mundua kakazten duzuen bakoitzean? Garbi-garbi uzten ahalegindu.

— Matxistatzat naukazula jakiteak min ematen dit.

— Batzuetan zintzotzeak mina ematea dakar.

— Gaitz erdi, orain nire urteetako isiltasunaren zergatiak ohartu zara.

Aurreko egunetan ez bezala, zerua oskarbi ageri da 211 gelatik hara. Aurrez aurre dagoen zortzi solairuko etxebizitzaren teilatupean elaiak habia egiten hasi dira.

— Ikusten dituzu elai horiek? Bertoko negua Afrikako epelean igaro ondoren, udaberri eta uda igarotzera itzultzen dira Euskal Herrira. Askok eta askok, jaio zireneko baserri atari edo teilatupeetarako bidea gogoratzen dute. Amagin-aitaginarrebak ezagutzera joan nintzen egunean, Areatzako karrajuan barrura eta kanpora ziztu bizian hegaldatzen zirela akordatzen naiz eta Pantxikek eztsitu egiten zidala ohar: "Kontuz, ez itzazula ikaratu".

— Neuk ere gogoratzen dut, amama Pantxike udaberrian zain egoten zela eta, berandutzen baziren, arduratu egiten zela, negua udaberrian luzatuko zen seinalea zelako eta horrek soloan eragin kaltegarria izan zezakeelako.

— Eskukada bat lur eta adartxorekin horrelako habia eraiki daitekeela sinestea kosta egiten da.

museora eroan. Obsesionatuta nindukan mendekurako informazio bilketak. Horrenbeste informazio metatu nuen, museoeko gidari izateko lan eskaintza zabaldu zutenean izena ematear egon bainintzen. Museoari kalte egiten munduko azken pertsona neu nintzeela antzetzu beharrak itsutu egin ninduen. Hango langile guztiak ezagutzen nituen, izenez agurtzen nituen egunero, kabroirik handienari ere jatorraren irria eskaintzen nion. Irria eta zirria.

Antzezpenaren horditasunean, museoaren barrunbeak esku ahurreko marren gisan ezagutzearren, ordu eta osterantzeko zehaztasun guztiak lortzearren, segurtasun arduradunarekin larrutan egin nuen, museoan bertan, baten, bitan, hirutan.

— Medikuarenera joatekoa naiz, ama. Goragalea eta zorabioak ditut azken egunotan.

— Umedun zaudela diotazu?

— Ez dakit, ez naiz inoiz umedun egon.

— Arduratsugotzat zintudan.

— Abortatzeko nora joan behar dudana esango didaten pare bat ezagutzen ditut.

— Umearen aita izango dena iritzirik berekoa da?

Aitak ez du sekula iritzirik izango.

Abortatzea baztertu eta zu erditzeko erabakia amets bati zor diozu, Peru. Zure aitita Luisekin amets egin nuen. Besoetan zintuela, kantuan ari zitzaizun. Gure umetako lo kanta zela dut akorduan, gure ama ezagututa oheratzean kantatuko zizun hura: "Zu bezalako haurrek lo egin dezaten, ilargia hasi da zerua pintatzen".

Burumakur sumatu du izeko etxean. Gauez lanetik etxera heltzean bera eta Lewis aurkitu ditu sukaldean. Laranja azalaren usaina dago. Afalduta daude biak. Maialen lo dago gelan. Alabak sukar pixka bat duela esan dio Lewisek, eta hark egindako marrazkia erakutsi dio. Maialenek marraztutako etxea eta atzeko aldeko mendiak ikustean, ama arropak lisatzen gogoratu du, neskato bat alboan duela, menditxoak marrazten. Iru-ditu zaio plantxaren *danba-danba* hotsa entzun deza-keela, eta arropa garbiaren usaina aditu, eta erredak-ziotik zekarren buruko mina lurrina bezala desagertzen hasi zaio. *It's for you*, esan dio Lewisek. Eta hala da. Marraztutako etxetxoaren azpian AMA jartzen duela-ko, maiuskulaz. AMA. Ama maiuskulaz idatzi beha-
rreko hitza delako.

Ama hitza idazterakoan Maialeni burutik zer pasa-zen ote zaion igartzen saiatu da. Zein ama den hori. Etxean noizbehinka agertzen dena; lo egitera doan asko-
tan etxean ez dagoena. Bera haurra zen garaian ama eta etxea gauza bera ziren. Amaren erreinua zen etxea, ama-
ren babesa bilatzeko lekua. Baina orain Maialenek ezin
identifikatu etxea amarekin. Zerekin identifikatuko
duen galderari ezin erantzunda dagoela, Lewisek esan
dio gelara doala, gaur goizetik jaiki dela eta nekatuta
dagoela. Musu eman dio, eta Nereak pentsatu du izeko
sukaldean egongo ez balitz beste musu bat eskatuko
liokeela senarrari, barruan sentitzen duen hutsunea es-
taltzeko.

Ez zirudien eszenatokirik egokiena maitasunaz hitz egiteko.

— Lotsa pixka bat ematen dit zertaz ari naizen azaltzeak, egia esan.

— Utzi, orduan.

— Hobe, bai.

Pintxo gutxi batzuk zeuden barran. Denak hestekiak: txorizo mutur lodiak, saltxitxoia, urdaiazpikoa... Beste izkinan gizon mehar bat makina txanponjalean, tarteka “qué hijaputa” esaten zuena.

Oliveira ohartu zen, Paulak hitz egitean ezkutatu egiten zuela sudurra, sudur oker hura. Agian norbaiti sudur itsusia irudituko zitzaion. Noizbait esan beharko zion sudur polita zuela, guztietan politena. Baina hori esateko garaia iritsita, agian ez zuen berdin pentsatuko, sudurraz nekatzen hasia egongo zen, eta iritsiko zen eguna sudurra bere maitasun desagertuaren aitzakia izango zena. Beti gertatzen zitzaion gauza bera. Akats txikiak erabiltzen ditugu geurea den hutsunea ezkutatzeke. Akatsak ez dira akats, maitearekin larrutan egiteko gogoa desagertzen den arte.

— Liburuena —esan zuen Oliveirak—, zera, zure amonak erositako haiek... nire lana da.

Neskak jakaren kremlera itxi zuen. Ileak moto-tsean bildu zituen gero.

— Lan hobe merezi duzu, ez duzu uste?

— Norbaitek ba al dauka ba merezi duena?

Hankak luzatu zituen Paulak. Bere buruaz harro egongo zen akaso, mutilari zenbat zekien azalduta ase.

— Hurrengo baterako pentsatuko dut horren erantzuna.

♦ 135

GAUETAN, Martini kostatu egiten zaio lo egitea eta bere burua zigortzeko irratia pizten du. Halako asteazken baten, oster, Amorebietatik deitzen du ahots sakon horietako batek. Esan beharrekoa esaten daki, Norari barrea eragiten dio eta horraino, tira, Martinek entzuten jarraitzen du, gustatu egiten baitzaio haren barrea, azken baten. Baina gero Norak musika jartzen dio, abesti hori, *ez dut aingeruetan sinisten baina zuri begira ba ote diren galdetzen diot neure buruari* esaten duen abesti hori, eta horrekin ezin du. Irratia itzali eta zigarroa pizten du. Elias egongelako ilunpetara datorrenean *nola zabilta* guztiak gorde eta berarekin jesartzen da, lanpara mengelaren argipean, basoerdia eskuan. Martinek gaizki begiratzen dio alkoholari baina Eliasek bihotzerako osasungarria dela dio eta ardorik gabe bizitzea ez dela bizimodua.

Libretatxoan idazten dio Martinek: “Kontatu gazteta-ko zure ipuin horietako bat”.

Eliasek ez du gaztaroari buruz hitz egiten eta ezer autobiografikorik idatzi duenean beti izan dira hogeitapiku

107

2. Eranskina. Artikulu gehigarrien komentarioa: erabiltzeko materiala

IRATXE ESNAOLAREN AMODIOZKO GUTUNA

Bergarako amodiozko gutunen lehiaketa irabazi du Iratxe Esnaolak. Bere klitoriari idatzi dio gutuna. Hemen duzue irakurgai.

Klitori maitea:

Amodiozko hitzak ahapaldi bakarrean nahi dizkizut paratu zuri, zorioneko ilar gorri, sumendizko botoi, udaberri aurreratuko bazkal oste epel honetan ohean biluzik, eskuaz kariziatzen eta laztantzen zaitudan bitartean, hain zuzen, akordatzan bainaiz ezkutuan hesitu nahi izan zaituztela mendetan zehar, zikiratua nahi zaituztela artean, lotsa gorritua eta liburutatik desagerrarazia, horregatik, ene bihotz, ene taupada, ene ezpain arteko desira zuretzat dira amodiozko hitzok, nire harrotasun poztasun eta urgailu guztia, zuri izenik jartzen ez nekien garaietatik zaitudalako lagun, ukendu eta arindu, umetako lehen kilima hartatik gaur arte maitale, lurrikara-dardara, zorabio eztanda agerira atera zaitzadan laga, mundu guztiak ezagut zaitzala zaren energia sortzaile bezala, eta ni zurekin eta zu nirekin, oheak dei egiten dit nagikeria gutiziatsuekin, hortaz, etzan nadin abandonatze gozora, zu katedrala, zu aldarea, ostia sagaratua zara, ea bada, azal zaitez more gorri edo ubel, nire lumak nahi zaitu deskriba, zeharka dezagun normaren langa eta eskatu gaur nahi duzuna, gura baduzu zuzenean, nahi baduzu zeharka, esan zauden likits porno edo leun amorosa, nahi duzun lekura joanen gara, zurea nauzu klitori, tori, nire izterrak zuk luza, gerria durduza, oineko hatzak okertu eta gurutza, musa, zu, zu eta mila bider zu nire laudorio, ez naizela nekatzen zuri jira eta zuri bira, begira, perfekzioa, uhin bat dakarzu eta beste bat, itsasoa bazina ni nintzateke zure marinela, zara ubera likitsa eta kitzikapen hutsa, horregatik ari naiz berotzen eta gutuneko letra aldrebesa ari da geratzen, agendu nadin, bada, nire lehen amodioa zarela idazteko, maiteminduta naukazu eta nahi dut mundu guztiak jakitea nola maitatzen zaitudan, beraz, goazen publikora, jendearen aho-mingainetara, inork ez dezan gehiago lotsarik izan zu goraipatzera, hemen eta han, uki zaitzatez izara artean eta eskolako komunetan, kirol aldageletan eta igerilekuko uretan, baita plazan egun argiz, hala behar bada aldarri, zure ezkutatzeko behartua nahi dugulako agerira ekarri, gero, intimitatean, niretzat txeloa zara eta nire hatza arkua taka eta taka, soka tenkatu, igurtzi eta igurtzi, gora, beheara, dardara nahasi, hurretik, hurragotik, zenbat daukazun urretik esanez uki hemendik eta ez handik, benga, bizkortu, orain suabe, orain kolpe eta segi gorputzera ere, bular

aldaka sabel, izter lepo ile eta itzuli, badakizu ongi, epizentroa zara, sumendiko punta, nire bihotzeko puta, hurrupa edo zurrupa, kiskaltzen nago jada, banoa lau hankatara nahiz idazteko zaildu postura eta letra geratu zabarra, hain zara polita, alua txantxangorria eta zu haren paparra, timoi, manifestu, ez nazazu utz eta mundura eman eta zabal nazazu, ene maitea, asetzen ez den egarria da zure ekarria, nik txapela kenduko dizut, zuk atera mingaina, izena kendu zizuten nik ematen dizut, tabu nahi zaituzte, kristo, zenbat terrorismo, gau iluna amaitu da, ez gehiago onartu bigarren posturik, ez izan beldur maiteko zaituztenak badira ziur, eta bakarrik ere berdin, hil artean ekin, oraina gurea da nahiz lumak erortzera egin, alafede, eutsiko diot amaitu arte, zure maitasunak eskatzen dit hainbeste, begira, ostera dator kalentura, orain tenperatura ezin altuagora, akabo, amiltzear nago, xirristi-mirristi, olio zopa, kikili-salda, urrup edan edo klik, ikimilikiliklik botoiari, eutsi horri, ohe dardarari, gorputz ikarari arma tiro pum! iritsi da garrasirik ozenena, maite zaitut, klitori, gutuna gustatu izana desio dizut zuri, izarrak gurekin daude baina esna zaudela badakit, zelan abiatzen bagara beste behin bide beretik?, unibertso zara eta esne bide, esnatu zara atzera debalde, agintzen didazu eta oparitzen naiz, nahiz oraindik dardara giharretan barreiatzen zaidan ... non da papera! orgasmoan izara artera joan da, zatoz, idatzia geratu behar du zure istorioak behingoz, ez dezatela ezaba inoiz, zurekin nahi dut mundua eta bertan zu lako milioika klitori aske, denak maite zaituztet forma anitzen jabe, biba Klito-Batasuna ilegalizatu gabe!, biba emakume gerlari, odolez bete zara punpari, badator bigarren asalto, hau berriz hastera doa, jakina da, hil eta gero salda bero, halatan, disfruta dezagun ero, jar nadin zutik koltxoi gainean ipintzeko gutun hau paretan, listo, sendo eta tinko itsatsi dut goizero ikusteko bertan, marko bat jarri behar banizu lirateke bi ezpain, zuretzat omenaldi eta goraipamen, bisitariei gogorarazten etxeko zaindari nor den, eta orain jarrai dezadan arratsalde eta gau amaiera gabe, nirea baitzara eta ni zure ...

Zure betiko ...

Ni.